

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Václav ČAPEK

**REGIONÁLNÍ DISPARITY V ÚZEMÍ
ITALSKÉ REPUBLIKY**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Martin Jurek, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením RNDr. Martina Jurka, Ph.D. a uvedl v seznamu veškerou použitou literaturu a jiné zdroje.

Olomouc, 15. května 2012

.....

Podpis

Touto cestou bych rád poděkoval panu RNDr. Martinu Jurkovi, Ph.D. za ochotu, čas, trpělivost a cenné rady, které mi napomohly při tvorbě této práce. Poděkování bych chtěl věnovat i své rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu mého studia podporovali.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Václav ČAPEK**
Osobní číslo: **R09020**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Regionální disparity v území Italské republiky**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je analyzovat regionální disparity v území Italské republiky na úrovni jejích regionů, příp. provincií. Rozbor disparit se zaměří na vybrané socioekonomické charakteristiky těchto územních jednotek, přičemž vedle analýzy současné situace bude zkoumán i vývoj v čase, rámcově od roku 2000. Výsledky analýzy budou prezentovány v grafech a v tematických mapách, s doprovodným textovým komentářem a diskuzí.

Rozsah grafických prací: **Podle potřeb zadání**

Rozsah pracovní zprávy: **5 000 - 8 000 slov**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Publikace a data Národního statistického úřadu Itálie (Istituto nazionale di statistica), dostupné na adrese: <http://www.istat.it/>

Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>)

Časopis Regionální disparity (dostupný on-line na:

<http://disparity.vsb.cz/cz/elektronicky-casopis/>)

Atlante Geografico Metodico de Agostini. Novara: Istituto Geografico de Agostini. ISBN 978-88-511-1455-8.

Dunford, M., Greco, L. 2005. After the Three Italies: Wealth, Inequality and Industrial Change. Wiley-Blackwell.

Gagliardi, L., Percoco, M. 2011. Regional disparities in Italy over the long run: the role of human capital and trade policy. Région et Développement 33, 81-105.

Lanzafame, M. (2010) The nature of regional unemployment in Italy. Empirical Economics 39, 877-895.

Vedoucí bakalářské práce: **RNDr. Martin Jurek, Ph.D.**

Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: **20. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.

děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.

vedoucí katedry

V Olomouci dne 20. dubna 2011

Obsah

1	Úvod	8
2	Cíle práce	9
3	Rešerše dostupných zdrojů a použitá metodika	10
4	Teoretická východiska práce	15
4.1	Regionální disparity	15
4.2	Regionální politika	16
4.2.1	Regionální politika Itálie	16
4.3	Charakteristika Italské republiky	17
4.3.1	Poloha a přírodní podmínky	17
4.3.2	Stručný historický nástin	19
4.3.3	Současnost a politický systém	20
4.3.4	Administrativní členění.....	20
4.3.5	Obyvatelstvo.....	23
4.3.6	Ekonomika	23
5	Regionální disparity Italské republiky.....	25
5.1	Obyvatelstvo.....	25
5.1.1	Vývoj počtu obyvatel a demografická projekce	25
5.1.2	Hustota zalidnění.....	29
5.1.3	Podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu	32
5.1.4	Cizinci dle státní příslušnosti	34
5.1.5	Vnitřní migrace	36
5.1.6	Osoby trpící chronickými nemocemi.....	38
5.1.7	Naděje na dožití.....	40
5.2	Životní podmínky	44
5.2.1	Cena bydlení	44
5.2.2	Relativní míra chudoby.....	47
5.2.3	Percepce ekonomické situace	48
5.3	Ekonomika	51
5.3.1	Hrubý domácí produkt	51
5.3.2	Nezaměstnanost.....	54
5.4	Vzdělání	60

5.4.1	Podíl osob s vysokoškolským vzděláním	60
5.4.2	Podíl osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním	62
5.4.3	Absolventi vysokoškolských programů	64
5.5	Souhrnný index regionálních disparit.....	66
6	Závěr a diskuze	70
7	Summary.....	72
8	Seznam použitých zdrojů.....	74
	Seznam příloh.....	75

1 Úvod

V posledních desetiletích si svět, i díky globalizaci, začíná daleko více všimnout velikých rozdílů mezi jeho jednotlivými částmi. Tyto nerovnosti mezi severem a jihem, západem a východem, nebo jednoduše bohatými a chudými státy přitom ještě více nabírají na intenzitě, což nutí pověřené osoby a instituce situaci citlivě a efektivně řešit. Regionální rozdíly se však neobjevují jen mezi různými částmi světa, ale i uvnitř jednotlivých světadílů a často i samotných států. Právě regionální disparity na území jedné země jsou předmětem této práce. Zvolený stát, tedy Itálie, se navíc vyznačuje nejvyšší úrovní regionálních disparit v celé Evropské unii, jejímž je členem.

Dnes jasně viditelná polarita mezi bohatým severem a chudým jihem země je výsledkem dlouhodobého vývoje a v průběhu historie se zde vyspělé a zaostalé oblasti ne vždy nacházely v oblastech, kde je dnes známe. Při sjednocení země v druhé polovině 19. století územní disparity mezi jednotlivými italskými regiony prakticky neexistovaly a některé jižní regiony naopak ve srovnání s ostatními pozitivně vyčnívaly. Až po druhé světové válce se naplno začaly projevovat rozdíly mezi severními regiony, které se dokázaly dobře přizpůsobit novým ekonomickým podmínkám, a těmi jižními, které se svou zaostalou ekonomickou strukturou a přílišnou orientací na zemědělství a drobný průmysl začaly upadat. Tuto divergenci se navzdory viditelné snaze italských vlád z velké části dodnes nepodařilo vymýtit, proto tedy zůstává aktuálním problémem nejen samotné Itálie, ale i celé Evropy. Situace ještě nabyla na závažnosti s příchodem světové hospodářské krize v posledních letech, kdy se většina negativních ukazatelů ve slabých regionech ještě zvýšila.

Výzkum regionálních disparit má před sebou nejspíš dlouhou budoucnost, jelikož zdaleka nejsou zodpovězeny všechny otázky týkající se jejich vzniku a příčin. Pohlíží se na ně velmi odlišnými pohledy závislými na jednotlivých teoriích a ani problematika jejich měření a vyhodnocování není zdaleka vyřešena. Případ Itálie, která je typickým státem postiženým územními disparitami, je proto velice vhodný k přehlednému popisu této problematiky.

2 Cíle práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat a popsat regionální disparity na území Italské republiky, a to na úrovni jejich regionů (NUTS2¹). Jednotlivé ukazatele jsou vybrány tak, aby co nejlépe přiblížily tuto problematiku, a věnují se výhradně ukazatelům regionálních disparit socioekonomickým. U vhodných ukazatelů je prezentován i jejich vývoj v čase, zejména v posledních letech. Součástí jsou mapové výstupy a grafy, které přehledně zobrazují zjištěné údaje a úroveň disparit mezi jednotlivými regiony je z nich dobře čitelná. Závěrem je navržen souhrnný index regionálních disparit, který shrnuje několik ukazatelů územních nerovností a měl by tak být celkovým zhodnocením úrovně disparit jednotlivých regionů s vyhodnocením nejhůře a nejlépe prosperujících oblastí. Mezi vedlejší cíle této práce je možné zařadit stručné seznámení s problematikou regionálních disparit nebo poskytnutí celkového obrazu o Italské republice.

Předmětem první kapitoly jsou teoretická východiska této práce. V prvním oddílu nalezneme seznámení se základními pojmy a východisky regionálních disparit, příčinami jejich vzniku a hodnocením. Druhý oddíl představuje nejprve regionální politiku Itálie, a to od jejího vzniku po druhé světové válce, a následně regionální politiku Evropské unie zastoupenou politikou soudržnosti.

Kapitolou, zařazenou jako druhou, je charakteristika zkoumaného státu. Uvedena je poloha a významné fyzickogeografické prvky a charakteristiky, dále stručná historie území Italské republiky, která je důležitá k pochopení i některých současných jevů. Následuje popis současného politického systému a politické situace, popsáno je také administrativní členění, které prostřednictvím map a grafů prostupuje celou práci. Závěr kapitoly je věnován základním charakteristikám obyvatelstva a ekonomiky země.

Třetí a poslední kapitolou je samotné hodnocení regionálních disparit v Itálii. Tato kapitola je stěžejní a na základě množství různých socioekonomických ukazatelů, které jsou prezentovány ve formě map a grafů a následně okomentovány v textové podobě, se snaží podat pestrý a zároveň ucelený obraz o regionálních nerovnostech v zemi. Úplný závěr kapitoly je pak věnován souhrnnému indexu regionálních disparit, jehož jednotlivé složky jsou navrženy autorem práce.

¹ NUTS neboli Nomenklatura územních statistických jednotek – územní celky vytvořené pro statistické účely Evropské unie

3 Rešerše dostupných zdrojů a použitá metodika

Problematika regionálních disparit je v odborné literatuře řešena až v několika posledních desetiletích, neoplývá tak zdaleka tolika vydanými publikacemi jako jiné příbuzné vědní obory. Při řešení této bakalářské práce bylo využito několika rozličných typů zdrojů, které jsou napsány ve třech různých jazycích. Pro obecné informace o regionálních disparitách byly použity zejména česky psané zdroje, většina zdrojů zkoumajících regionální politiku Evropské unie a jednotlivé studie týkající se regionálních disparit přímo v Itálii je oproti tomu napsána v angličtině. Posledním jazykem použitých zdrojů je italština, kterou bylo potřeba použít pro získání nejpodrobnějších informací a dat Italského národního statistického úřadu (ISTAT).

Obecné problematice územních disparit se z podstatné části věnuje elektronický časopis *Regionální disparity*, vydávaný jako pracovní listy výzkumného úkolu *Regionální disparity v územním rozvoji České republiky – jejich vznik, identifikace a eliminace*. Alois Kutscherauer (2007) ve svém příspěvku definuje základní pojmy týkající se územních disparit, jejich různé pojetí a hodnoty. Ve výkladu teoretického základu pokračuje Miroslav Hučka (2007) v příspěvku *Vznik a příčiny územních nerovností*. Autor se zde také ve zkratce věnuje příčinám územních nerovností a nabízí klasifikaci faktorů, které je ovlivňují. Krátce se zde také zamýšlí nad dilematem mezi efektivností a spravedlností v regionální politice. Autoři Hučka, Kutscherauer a Tománek (2008) dále rozpracovali teorii územních disparit do značně rozsáhlejší podoby. Součástí jejich příspěvku je popis příčin regionálních disparit v různých teoriích regionálního rozvoje (tomuto problému se v témže vydání časopisu podrobněji věnuje Jan Sucháček (2008)). Autoři dále rozpracovávají charakteristiku regionálních disparit dle různých hledisek a nakonec nabízejí klasifikaci územních disparit. Příspěvek *Teorie, metodologie a klasifikace regionálních disparit* autorů Hučky, Kutscherauera a Sucháčka (2009) je pak nejnovějším rozšířením dobře popsané teorie o regionálních disparitách.

Zajímavou studií je příspěvek *Nástroje k ovlivnění regionálních disparit z chronologického a funkčního hlediska* (Sucháček, 2010). Jak již název napovídá, autor se zde snaží zrekapitulovat nástroje užívané v regionální politice zejména z chronologického, ale i z ostatních hledisek. Časovou přímku zde zastupují jednotlivé teorie a přístupy regionálního rozvoje. Problematikou hodnocení regionálních disparit se pak zabývají autoři Fachinelli, Tománek (2010). Výčet relevantních indikátorů je nejprve nabízen zvlášť pro regionální

disparity v sociální, ekonomické a územní sféře, v závěru studie je pak navržen průřezový integrovaný indikátor.

Posledním příspěvkem použitým z časopisu *Regionální disparity* je *Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii* autora Karla Skokana (2007), který se už konkrétněji věnuje problematice Evropské unie. Článek se zabývá evropskou politikou soudržnosti (koheze) a konvergence, popisuje její členění na ekonomickou, sociální a územní soudržnost, a její zasazení do legislativního rámce Evropské unie.

Z cizojazyčných zdrojů nejprve vyberme ty, které se věnují regionálním disparitám v obecném nebo celoevropském měřítku. Nejrozsáhlejší a nejkvalitnější studií je studie vydaná Evropským parlamentem s názvem *Regional disparities and Cohesion: What strategies for the future* (2007). K co nejucelenější perspektivě na problematiku studie používá čtyři různé analytické pohledy na regionální disparity. Autoři si všímají zajímavé polaritu mezi snižujícími se disparitami mezi jednotlivými zeměmi, ale zároveň naopak zvyšujícími se disparitami mezi jejich regiony. V celé jedné kapitole se studie věnuje závislosti územních disparit na přístupnosti k různé ekonomické, dopravní či informační infrastruktuře. Autoři se také pokouší najít co nejlepší měřítko regionálních disparit. Zajímavá je například pro každý region kombinace evropského, národního a lokálního (vztahuje se, nezávisle na státu, ke všem regionům vzdáleným do 5 hodin jízdy automobilem) měřítko disparit, která lépe ukazuje skutečnou zaostalost regionu. Na základě těchto měřítek zde bylo vytvořeno 7 typů evropských regionů. Závěrem je nabídnuta strategie opatření do budoucna a jako hlavní cíl kohezní politiky doporučeno zlepšování přístupu regionů ke klíčovým službám, které je podle autorů motorem dalšího rozvoje.

Další publikací je *OECD Employment Outlook* (2005). V jedné z kapitol je zkoumán vliv geografické koncentrace ekonomických aktivit na regionální nerovnosti v zaměstnanosti. Z hlediska geografické mobility si studie všímá výhody aglomerací, vlivu veřejných opatření či míry vlastnictví domů a bytů. Pro tuto bakalářskou práci je jistě zajímavé, že ve většině tabulek a grafů regionálních disparit v této publikaci vyčnívá nejvyššími hodnotami Italská republika.

Amendola, Caroleo a Coppola (2004) se mimo jiné snaží zavést novou metodu měření regionálních disparit. Poměrně složitá statistická metoda STATIS umožňuje studovat změny v teritoriální dimenzi v interakci s trhem práce a ekonomickým rozvojem. Béla Szörfi (2007) pak studuje modely vztahu rozvoje státu a územních disparit. Největší divergenci mezi

regiony spatřuje v prostředním stádiu rozvoje ekonomiky. V závěru práce se také zamýšlí nad rolí strukturálních a kohezních fondů Evropské unie v uvedené problematice.

Zbylé publikace a příspěvky se již věnují hlavně konkrétnímu případu Itálie v problematice regionálních disparit. Nejvíce do historie zachází Gagliardi, Percoco (2011), kteří sledují vývoj územních disparit v Itálii již od sjednocení země v roce 1861, kdy téměř neexistovaly. Všímají si například malé industrializace jihu po sjednocení, vzdělání, produktivity lidského kapitálu nebo struktury ekonomiky v jednotlivých regionech. Druhou studii věnující se také historii regionálních nerovností v Itálii nabízí Daniele, Malanima (2007). Pozornost věnují strukturálním rozdílům mezi severem a středo-jihem v průběhu let, migraci obyvatel v průběhu 20. století. Práce se snaží zachytit období největšího rozmachu nerovností. Součástí je v příloze mnoho užitečných tabulek srovnávajících jednotlivé regiony. Obsahují údaje ze sčítání lidu od roku 1861 do roku 2001.

Následující tři zdroje se věnují zejména problému nezaměstnanosti a z ní vyplývajících územních disparit. Studie autorů Taylor, Bradley (1997) dělí příčiny regionálních disparit v míře nezaměstnanosti do několika kategorií a nabízí složitější model pro výpočet regionální míry nezaměstnanosti. Druhou studií zaměřenou na tuto problematiku zpracoval Lanzafame (2010). Snaží se objasnit původ nezaměstnanosti v italských regionech. Práce se zabývá obdobím 1984-2007, operuje s daty Italského národního statistického úřadu, na jejichž základě autor předkládá četné tabulky a grafy. Správně také upozorňuje, že jejich podoba je ovlivněna metodologickou změnou v pojetí míry nezaměstnanosti v roce 1992. Poslední zmíněnou prací je studie autorů Brunello, Lupi, Ordine (1998). Určujícím je zde období 1951-1996. Autoři sledují vývoj nezaměstnanosti a současně inflace, posléze dochází ke zjištění, že NAIRU² (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment) není v případě Itálie vůbec ovlivněna jižními regiony.

Fazio, Piacentino, Vassallo (2006) se věnují novým opatřením ke snížení regionálních disparit vydaným italskou vládou na začátku 90. let 20. století (*Nuova programazione*). Pomocí nejnovějších dat se autoři pokouší zjistit výsledek této nové politiky v italských regionech. Součástí studie je také dobře zpracované srovnání staré a nové regionální politiky v Itálii. Tématu regionální politiky se dotýkají i Torrisi, Pike, Tomaney, Tselios (2010). Regionální politiku ve vztahu k územním disparitám zkoumají od poloviny 20. století až po současnost, včetně vlivu fondů Evropské unie. Zvláštní pozornost je věnována decentralizaci

² taková míra nezaměstnanosti, která nemění tempo růstu míry inflace a představuje rovnováhu na trhu práce

státní moci a jejímu vlivu na rozdíl italského severu a jihu. Práce nabízí velké množství tabulek a grafů, postihujících rozmanité ukazatele pro srovnání regionů (např. účast ve volbách, násilné zločiny, turistická atraktivita).

Nedílnou součástí územních disparit jsou i rozdíly ve vzdělanosti a lidském kapitálu. Této problematice se věnuje několik následujících autorů. Daniele, Malanima (2011) se snaží odpovědět na otázku, zda regionální disparity v Itálii souvisí s inteligencí obyvatel. Práce si všímá jak genetického původu obyvatelstva, tak věku, ve kterém se začíná objevovat rozdíl mezi inteligencí dětí v jižních a severních regionech. Checci, Peragine (2005) řeší problematiku rovnosti příležitostí a získávání zaměstnání v závislosti na vzdělání. To vše je zasazeno do kontextu rozdílu severních a středo-j jižních italských regionů. Autoři se v závěru pokouší vysvětlit důvod slabší vzdělanostní struktury obyvatelstva jihu a z ní vyplívajících problémů na trhu práce. Pohled pouze na problematiku vysokého školství v Itálii nabízí Oppedisano (2011). Autorka hodnotí reformu vysokého školství z 90. let, kdy došlo k založení nových universit v dříve nepokrytých oblastech, která měla napomoci zmírnit regionální disparity. Nad očekávaným efektem však s přihlédnutím k dostupným datům polemizuje.

Atzeni, Carboni (2008) se zabývají vlivem veřejné pomoci italským firmám, která má za úkol zmírnit regionální disparity v adopci informačních a výpočetních technologií. V práci je poukázáno na daleko větší směřování této pomoci do firem jižních regionů a také na efektivitu jejího využití, která je naopak daleko vyšší v dotčených firmách v severní části země. Poslední použitou práci, která již spíše inklinuje k fyzické geografii, ovšem k ucelenému pohledu na regionální disparity je přínosná, nabízí Salvati, Mancini, Bajocco, Gemmiti, Carlucci (2011). Jsou zde hodnoceny změny ve zranitelnosti půd v období 1990 - 2000 a jejich vztah k socioekonomickému vývoji. Zmíněny jsou nejohroženější oblasti a potřeba nových účinných politik do budoucna.

Hlavním zdrojem dat a statistik italských regionů použitých v této práci je webový portál Italského národního statistického úřadu (*Italian National Institute of Statistics*) *Istat.it*. Požadované údaje nabízí jak v italštině, tak často i v angličtině. Druhým zdrojem tohoto typu je *Evropský statistický úřad (EUROSTAT)*, nabízející ve své statistické databázi údaje na úrovni celé Evropské unie, jednotlivých zemí a regionů NUTS2, potřebných pro tuto práci.

Jako stěžejní územní jednotky, na kterých jsou ukázány regionální nerovnosti a rozdíly, byly vybrány italské regiony (NUTS2), na něž je také uplatňována regionální politika

Evropské unie. U některých ukazatelů však byla z níže popsaných důvodů použita data pro rozsáhlejší územní celky (makroregiony), které jednoznačně definuje ISTAT. Schéma rozložení jednotlivých regionů do těchto celků znázorňuje tabulka 1.

Tab. 1 Schéma rozložení italských regionů do makroregionů

makroregiony		region
Sever	Severozápad	Piemont
		Valle d'Aosta
		Ligurie
		Lombardie
	Severovýchod	Tridentsko-Horní Adiže
		Benátsko
		Furlánsko-Julské Benátsko
		Emilia-Romagna
Střed		Toskánsko
		Umbrie
		Marche
		Lazio
Mezzogiorno	Jih	Abruzy
		Molise
		Kampánie
		Apulie
		Basilicata
		Kalábrie
	Ostrovny	Sicílie
		Sardinie

Při tvorbě práce bylo nutné využít také několika počítačových aplikací. Výchozím textovým editorem byl Microsoft Office Word 2007, pro nezbytné výpočty hodnot potřebných pro zjištění některých zvolených ukazatelů a také tvorbu veškerých tabulek a grafů byl použit program Microsoft Office Excel 2007. Mapy, jež jsou součástí práce, byly vytvořeny v programu ArcGIS 10. Jejich podklad v podobě vrstev administrativního členění Itálie byl získán z webové stránky Global Administrative Areas (2012)

4 Teoretická východiska práce

4.1 Regionální disparity

Tato kapitola slouží k uvedení do problému regionálních disparit, příčin jejich vzniku, jejich dělení, či přístupů jejich měření. K hlubšímu výzkumu regionálních disparit docházelo až v posledních desetiletích a vzhledem k aktuálnosti problému se toto zkoumání stále zintenzivňuje. Velmi obsáhle se touto problematikou zabývá ve své bakalářské práci *Regionální disparity spolkových zemí SRN* Adam Sedlák (2011), proto bude obsah této kapitoly v této práci poněkud stručnější.

Ze všeho nejdříve je třeba definovat samotný pojem regionální disparita. Různých definic se v literatuře vyskytuje celá řada, jako nejuniverzálnější je možné vybrat tu, kterou nabízejí Huška, Kutscherauer, Tománek (2008): *Regionální disparita je rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury*. Zjednodušeně tedy lze říci, že regionální disparity můžeme chápat jako územní nerovnosti či rozdíly.

Regionální disparity v základním dělení můžeme rozdělit na negativní a pozitivní, přičemž ty negativní jsou charakterizovány klíčovými zranitelnostmi (chybějící zdroje nebo schopnosti), zatímco pozitivní regionální disparity se vyznačují naopak konkurenčními výhodami. Negativní regionální disparity jsou základem regionální a kohezní politiky Evropské unie, uvedené níže. Ty pozitivní na druhé straně nacházejí odraz v koncepci pólů růstu a center růstu (Hučka, Kutscherauer, Sucháček, 2009). Velmi podrobně se územními nerovnostmi v teoriích regionálního rozvoje zabývá Sucháček (2008).

Popis příčin vzniku regionálních disparit se velmi liší v závislosti na tom, z které teorie regionálního rozvoje autor vychází. Zatímco v teoriích vycházejících z neoklasicismu a neoliberalismu se mluví o automatické tendenci k vyrovnávání regionálních rozdílů, většina ostatních teorií považuje jako přirozený nárůst územních disparit, tedy divergenci (Hučka, 2007). Faktory, které zapříčiňují vznik regionálních nerovností, dělíme dle Klaassena (1987) do dvou hlavních kategorií. První z nich nazýváme jako primární a patří mezi ně např. relativně nízká mobilita pracovní síly, relativně nízká mobilita kapitálu, nadprůměrné dopravní náklady, omezený přístup k dostatečně velkým městským centrům a také ekonomická struktura regionů. Sekundární faktory, které vyplývají z primárních, jsou

reprezentovány např. demografickou situací, vnější ekonomikou nebo přitažlivostí prostředí (Hučka, 2007).

Zjištěné regionální disparity poté podle sféry výskytu disparity dělíme na sociální, které se týkají obyvatelstva z hlediska kvality života, životní úrovně nebo sociální nerovnosti, disparity ekonomické, týkající se výkonnosti ekonomiky, její struktury, rozvojového a lidského potenciálu, a disparity územní, které reflektují polohu regionu v kontextu s geografickými, přírodními, technickými a dopravními podmínkami. Všechny tyto kategorie se dělí ještě do dílčích podkategorií (Hučka, Kutscherauer, Sucháček, 2009). Konkrétní měření územních nerovností ve smyslu porovnávání jednotlivých regionů se pak řídí účelem práce nebo výstupu. Jednotlivé ukazatele autor vybírá s přihlédnutím na zaměření daného výzkumu. Příkladem je souhrnný index regionálních disparit zvolený v této bakalářské práci.

4.2 Regionální politika

Regionální politika je hlavním nástrojem ovlivňování územních disparit, a to jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni. V jejím uplatňování často vzniká dilema mezi efektivností a spravedlivostí. Pomoc špatně se rozvíjejícím regionům je totiž většinou poskytována na úkor těch efektivně fungujících, které mají tendenci k rychlému růstu.

4.2.1 Regionální politika Itálie

Historie regionální politiky v Itálii sahá už do 50. let 20. století, kdy se začaly markantně zvětšovat rozdíly mezi bohatým severem a chudým jihem. Pro pomoc slabším regionům Mezzogiorno byl zřízen tzv. Jihoitalský fond (*Cassa del Mezzogiorno*) s hlavním cílem vyrovnat mezery v infrastruktuře. Součástí programu byla i pozemková reforma a umělé navyšování počtu pracovních míst prostřednictvím rozsáhlých státních staveb. 60. léta byla charakterizována pokračováním industrializace jihu a snahou o přemístování ekonomických aktivit ze severních a středních regionů do jižních. Dělo se tak prostřednictvím finančních pobídek (dotace, úvěry s dotovanou sazbou), daňových pobídek nebo přímých investic státem kontrolovaných podniků. V roce 1976 byla schválena finální fáze regionální politiky zaměřená zejména na rozvoj průmyslu italského jihu. Výsledky regionální politiky v těchto třech desetiletích však byly slabé a neuspokojivé. Politika *Cassa del Mezzogiorno* byla definitivně opuštěna roku 1992 (Torrise, Pike, Tomaney, Tselios, 2010). Vystřídala ji zcela nová politika, tzv. Nová intervence (*Nuova Programazione*). Ta je charakterizována

značnou decentralizací spojenou s předáním plánování nižším územním jednotkám. Bohužel ani tato politika nepřináší nějaké zaznamenaní hodné zlepšení situace a regionální disparity mezi severem a jihem zůstávají na velmi podobné úrovni. Decentralizace regionální politiky v Itálii se tedy neukázala jako lepší systém. Špatně hospodařící regiony totiž doplácí i na slabší schopnosti jejich institucí oproti bohatším regionům (Fazio, Piacentino, Vassallo, 2006).

4.2.2 Regionální politika Evropské unie

S postupným rozsáhlým rozšiřováním Evropské unie (EU) v novém tisíciletí, začaly narůstat také ekonomické a strukturální rozdíly mezi jejími jednotlivými regiony. Zmírnit tento jev má regionální a strukturální politika EU. K tomuto účelu v současné době slouží zejména kohezní politika, neboli politika hospodářské, sociální a územní soudržnosti. Její důležitost podtrhuje fakt, že v programovém období 2007 – 2013 ukrajuje z celkového rozpočtu EU téměř 36 % jejich výdajů. Jejím obecným cílem je snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů, snížení zaostalosti znevýhodněných regionů a posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti za účelem harmonického vývoje Evropské unie (MMR ČR, 2012). Hlavními nástroji této politiky jsou strukturální fondy EU a Fond soudržnosti, z nichž mohou znevýhodněné regiony čerpat. Z fondu soudružnosti a strukturálních fondů čerpá také většina jihoitalských regionů, ovšem ani to zatím nevedlo ke znatelnému zmírnění územních disparit.

4.3 Charakteristika Italské republiky

4.3.1 Poloha a přírodní podmínky

Itálii řadíme z hlediska evropských makroregionů do jižní Evropy. Její území se skládá z velmi protáhlé pevninské části, která je tvořena zejména Apeninským poloostrovem, a velkého množství ostrovů, z nichž svou velikostí jednoznačně vynikají Sicílie zcela na jihu a Sardinie na západě. Jak již bylo výše zmíněno, území je charakteristicky protáhlé a to severo-jihním směrem. Rozdíl mezi nejsevernějším a nejjižnějším bodem země činí z pohledu zeměpisné šířky více než 11°. S rozlohou 301 340 km² uzavírá Italská republika první desítku největších zemí Evropy. Itálie sousedí na pevnině s celkem šesti státy. Na severu území probíhají její hranice téměř výhradně masivem Alp. Nejvíce na západě Itálie hraničí s Francií (488 km), dalšími sousedy směrem na východ jsou Švýcarsko (740 km), se kterým sdílí

nejdelší hranici, Rakousko (430 km) a Slovinsko (199 km). Nepříliš obvyklou zajímavostí jsou v případě Itálie dvě samostatné enklávy. Větší z nich je republika San Marino (hranice 39 km), tou menší je nejmenší stát světa Vatikán (3,2 km), který se nachází uprostřed italského hlavního města Říma. Dlouhých 7 600 km státní hranice tvoří mořské pobřeží (CIA – The World Factbook, 2012). Pevnina je omývána vodami Ligurského a Tyrhénského moře na západním pobřeží, Jaderského a Jónského moře na východním pobřeží a Středozemním mořem na jižních a západních pobřežích dvou velkých italských ostrovů. Z velkého množství zálivů patří k nejdůležitějším Janovský, Tarentský, Benátský či Terstský záliv.

Nejvýznamnějšími italskými pohořími jsou Alpy na severu a Apeniny tvořící osu celého poloostrova. Nejvyšší alpské vrcholy se tyčí zcela na severozápadě státu, nejznámějšími jsou Matterhorn (4478 m) a Monte Rosa (4634 m) na hranici se Švýcarskem a zejména pak Mont Blanc (italsky Monte Bianco), který je se svými 4810 m n. m. (na území Itálie 4748 m) nejen nejvyšší horou Itálie, ale i nejvyšší horou celé Evropy západně od Kavkazu. Jinou významnou alpskou oblastí jsou na severovýchodě Dolomity s nejvyšším vrcholem Marmolada (3343 m). Apeniny oproti vyšším Alpám vynikají naopak délkou řetězce, která je od severu k jihu více než 1200 km. Převážně vápencové pohoří vystupuje svojí nejvyšší částí na povrch v oblasti Gran Sasso ve střední Itálii vrcholem Corno Grande (2912 m n. m.). Významné zastoupení mají v Itálii také činné sopky, z nichž nejznámější jsou Etna na Sicílii (3323 m) a Vesuv v Kampánii (1281 m). Jedinou větší italskou nížinou je Pádská nížina na severu země. Táhne se podél řeky Pád v délce asi 650 km od Alp po Jaderské moře s celkovou rozlohou kolem 46 000 km². Ostatní nížiny jsou daleko menší a nachází se většinou při ústí větších řek do moře.

Nejdelší italskou řekou je Pád, pramenící v Kottických Alpách, protékající například Turínem a Piacenzou, a ústící po 652 km toku deltou do Jaderského moře. Mezi další významnější toky patří např. Tibera (405 km) protékající hlavním městem země Římem a ústící do Tyrhénského moře, nebo Adiže, jež je se svými 410 km toku druhou nejdelší řekou země a vytváří společnou deltu s Pádem. Velkému významu se těší jezera ledovcového původu v podhůří Alp, jako jsou Lago di Como, Lago Maggiore, nebo největší z italských jezer Lago di Garda (370 km²). Tato jezera mají protáhlý tvar a všechna jsou ledovcového původu. Odlišného původu je Trasimenské jezero ve střední Itálii (128 km²), za jeho vznikem stojí tektonická činnost. Většina území Itálie leží v subtropickém středomořském podnebném pásu s horkými suchými léty a mírnou deštivou zimou. Výjimkou je Pádská nížina kde podnebí postupně přechází k mírnému a oblast Alp, kde hrají důležitou roli výškové stupně a

nejvyšší partie tak spadají už do studené klimatické oblasti. Průměrná roční teplota vzduchu se pohybuje kolem 11,4 °C v Miláně, 15,4 °C v Římě a 18,5 °C v Palermu na Sicílii (Klimadiagramme weltweit, 2012)

4.3.2 Stručný historický nástin

Dějiny dnešního území Itálie, tedy zejména Apeninského poloostrova, jsou vyplněny jak obdobími velkého rozkvětu, kdy se tato část Evropy považovala za nejvyspělejší místo světa, tak obdobími úpadku. Stejně tak je tomu i v případě jednoty a naopak roztroušenosti dnešního území italského státu. Zřejmě nejvýznamnějším obdobím bylo již ve starověku období Římské říše, která od čtvrtého století př. n. l. téměř 800 let ovládala značné území Evropy, Afriky i Asie a její centrum bylo právě na Apeninském poloostrově. Na vrcholu moci se Římané nacházeli v 1. a 2. století n. l. S rozdělením říše na východní a západní r. 395 a následujícími invazemi byla říše postupně zničena a rozdrobena na řadu dílčích států s různou mocenskou strukturou. V období vrcholného středověku zesílily bohaté městské státy severní a střední Itálie (Florence, Benátky, Janov, Milán) a staly se centry evropského rozkvětu kultury, umění a renesance. Od 15. do 19. století do italských záležitostí zasahovaly hlavně Francie, Španělsko a Rakousko a dnešní území státu bylo často rozděleno hlavně mezi tyto mocnosti. Až povstalecké hnutí za svobodu a jednotu Itálie (Risorgimento), probíhající od 30. let 19. století, dopomohlo ke znovusjednocení Itálie v roce 1861 (ve formě království). To bylo definitivně završeno roku 1870 připojením Říma a Lazia.

V dalších desetiletích získala Itálie několik kolonií, zejména v Africe (Eritrea, Somálsko), a za první světové války, ač původně stála na straně Německa, pomohla státům Dohody v boji zvítězit. V roce 1922 se se svou fašistickou stranou chopil vlády Benito Mussolini, který nastolil diktaturu postupně zesilující svou moc a praktikující výbojnou politiku, která vyvrcholila obsazením Etiopie v roce 1935 a Albánie r. 1939. Mussoliniho Itálie byla ve druhé světové válce spojencem nacistického Německa, ale po invazi spojenců v roce 1943 byla poražena a nakonec vyhlásila Německu válku. Mussolini se mezitím stal hlavou loutkové vlády v severní Itálii, kterou nacisté obsadili. Jeho režim byl konečně poražen v dubnu 1945 a diktátor byl popraven. Po válce Itálie ztratila svá zámořská území a na základě referenda z roku 1946 byla vyhlášena republika. Italská demokracie se od té doby vyznačovala značnou nestabilitou a velmi krátkým fungováním jednotlivých vlád. Právě v tomto období také začíná největší nárůst regionálních disparit v zemi. (Hudson, 2006)

4.3.3 Současnost a politický systém

Od roku 1994 se snažil obtížnou politickou situaci stabilizovat zjednodušený volební systém se dvěma třetinami dvoukomorového parlamentu volenými většinovým systémem a zbylou třetinou rozdělovanou proporcionalně. Tento systém byl však v roce 2006 S. Berlusconiem opět změněn zpět na poměrný, vydržel tedy pouhých 12 let. Obě komory se volí na 5 let, prezident, který má výrazně reprezentativní povinnosti, na 7 let. Poslední parlamentní volby uskutečněné v roce 2008 ovládla středoprávní koalice Silvia Berlusconiho Lid svobody (PDL), složená ze stran Vzhůru, Itálie! (Berlusconi) a Národní aliance (G. Fini). V roce 2011 vláda přijala řadu úsporných opatření, nakonec pak byla nucena po stupňujícím se vnitropolitickém i zahraničním tlaku podat demisi a sestavením nové vlády byl pověřen bývalý eurokomisař Mario Monti s úkolem realizace strukturálních reforem a dovedením země do řádných voleb v roce 2013 (BusinessInfo.cz, 2012). Itálie je velmi významnou zemí, co se týče členství a působnosti v mezinárodních organizacích. Je zakládajícím členem Evropské unie (člen Eurozóny i Schengenského prostoru) i NATO. Kromě dalších organizací, jako OSN nebo Rada Evropy, je také členem prestižní skupiny G7 sdružující sedm nejvyspělejších zemí světa.

4.3.4 Administrativní členění

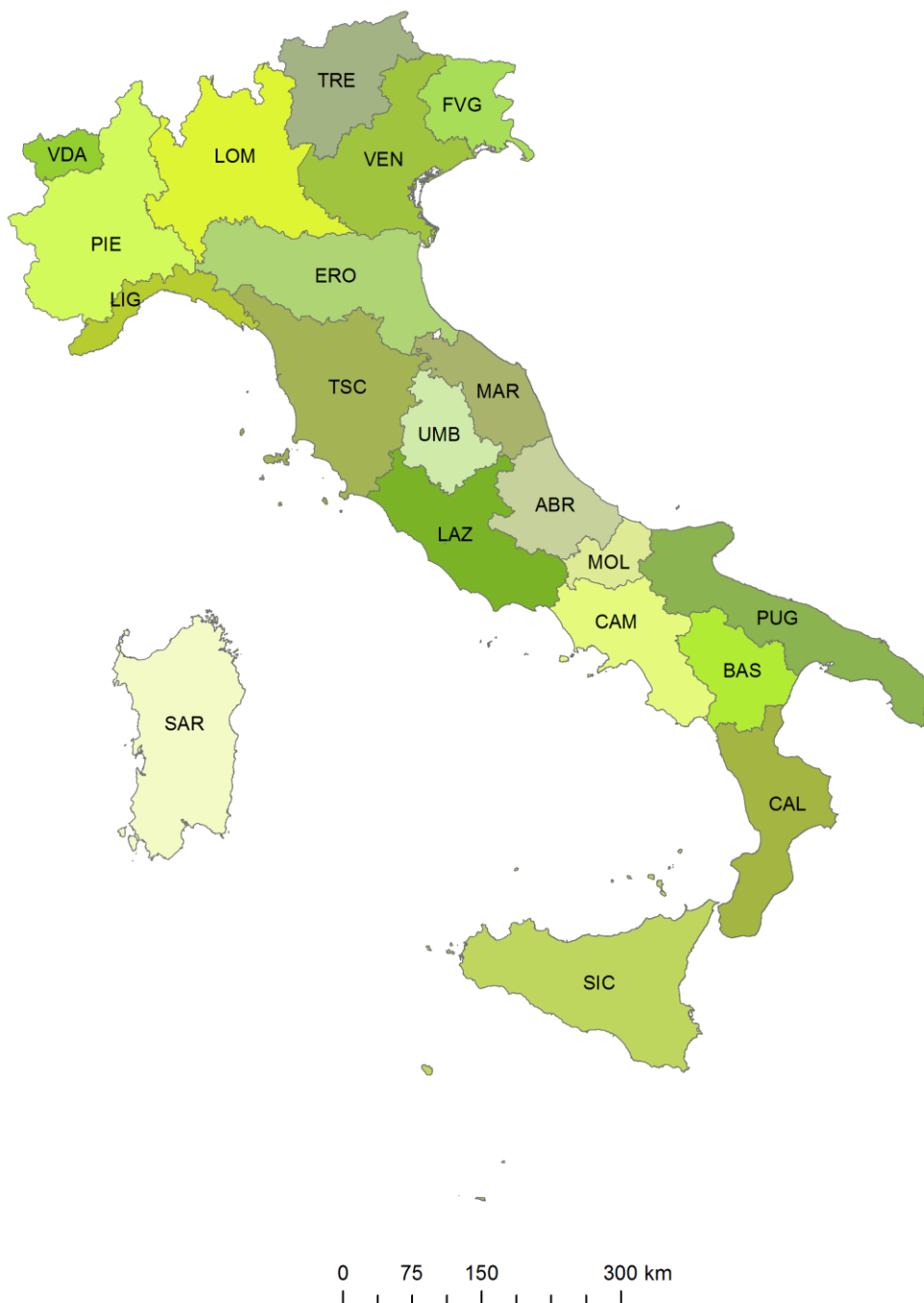
Základní dělení Italské republiky zahrnuje 20 územněsprávních oblastí (regionů), které odpovídají úrovni NUTS2. Jejich rozložení je celkem rovnoměrné, i když některé se svou velikostí přeci jen od jiných liší. Největšími regiony jsou Sicílie a Piemont s rozlohou větší než 25 000 km², nejmenším naopak region Valle d'Aosta s 3 263 km². Suverénně nejvíce obyvatel (téměř 10 milionů) žije v Lombardii, kdežto ve Valle d'Aosta je to pouhých cca 128 000. 5 regionů má speciální status autonomní oblasti daný v ústavě. Tato autonomie jim byla udělena zejména kvůli kulturní či jazykové odlišnosti. Jedná se o regiony Sicílie, Sardinie, Valle d'Aosta, Tridentsko-Horní Adiže a Furlánsko-Julské Benátsko. Nižšími územněsprávními celky jsou v Itálii provincie (NUTS3), kterých je 109 (+ oblast Valle d'Aosta, která sice není provincií, ale vykonává její správní funkce) a jsou skladebné do regionů. Speciální status mají autonomní provincie Bolzano a Trento, dohromady tvořící region Tridentsko-Horní Adiže, které jsou z geografického hlediska provincie, ale ze správního hlediska regiony. Nejnižšími územněsprávními jednotkami v Itálii jsou pak obce (*comune*) skladebné do provincií.

Tab. 2 Administrativní členění Italské republiky (NUTS2)

region (česky)	region (italsky)	zkratka	hl. město	rozloha(km2)	počet obyvatel (2011)
Piemont	Piemonte	PIE	Turín	25 399	4 457 335
Valle d'Aosta	Valle d'Aosta / Vallée d'Aoste	VDA	Aosta	3 263	128 230
Ligurie	Liguria	LIG	Janov	5 421	1 616 788
Lombardie	Lombardia	LOM	Milán	23 861	9 917 714
Tridentsko-Horní Adiže	Trentino Alto Adige / Südtirol	TRE	Trident	13 607	1 037 114
Benátsko	Veneto	VEN	Benátky	18 391	4 937 854
Furlánsko-Julské Benátsko	Friuli-Venezia Giulia	FVG	Terst	7 855	1 235 808
Emilia-Romagna	Emilia-Romagna	ERO	Boloňa	22 124	4 414 293
Toskánsko	Toscana	TSC	Florence	22 997	3 749 813
Umbrie	Umbria	UMB	Perugia	8 456	906 486
Marche	Marche	MAR	Ancona	9 694	1 583 460
Lazio	Lazio	LAZ	Řím	17 207	5 728 688
Abruzy	Abruzzo	ABR	L'Aquila	10 794	1 342 366
Molise	Molise	MOL	Campobasso	4 438	319 780
Kampánie	Campania	CAM	Neapol	13 595	5 834 056
Apulie	Puglia	PUG	Bari	19 362	4 091 259
Basilicata	Basilicata	BAS	Potenza	9 992	587 517
Kalábrie	Calabria	CAL	Catanzaro	15 080	2 011 395
Sicílie	Sicilia	SIC	Palermo	25 708	5 051 075
Sardinie	Sardegna	SAR	Cagliari	24 090	1 675 411

zdroj: Istat.it, 2012

Administrativní členění Italské republiky na regiony (NUTS2)

Obr. 1 Administrativní členění Itálie

4.3.5 Obyvatelstvo

K 1. 1. 2011 žilo na území Italské republiky celkem 60 626 442 (Istat.it, 2012) obyvatel, což ji řadí na 5. místo v Evropě (včetně Ruska), na podobnou úroveň jako Velkou Británii. Navíc je zde značně viditelný populační růst, když ještě v roce 2002 žilo v zemi jen 57 milionů lidí. Hustota osídlení se tak v roce 2011 pohybovala těsně nad hranicí 200 obyv./km². Itálie je z hlediska národnosti jeho obyvatel typickým národním státem. Více než 90 % obyvatel jsou totiž Italové. Nejvýznamnějšími etnickými menšinami jsou Sardové na Sardinii, německy hovořící Tyrolané, francouzsky hovořící Provensálci nebo Rétorománi při hranicích se Švýcarskem. Nejvíce přistěhovalců v dnešní době pochází z Rumunska (800 tis. v r. 2008), Albánie a Maroka, jejich počet se v posledních letech markantně navyšuje a Itálie se stává imigrantskou zemí (Istat.it, 2012). Oficiálním jazykem země je italština, kterou mluví zhruba 55 milionů obyvatel Itálie. Zbylé jazyky se většinou shodně vyskytují v oblastech s etnickými menšinami. Podobně jednoznačná je i religiozita místního obyvatelstva. Asi 90 % obyvatel jsou věřící katolíci, zbytek pak většinou buď ateisté, nebo přistěhovaní muslimové. Nejlidnatějšími městy v Itálii jsou hlavní město Řím (2,7 mil. obyvatel), Milán (1,3 mil.), Neapol (1 mil.), Turín (900 tis.), Palermo, Janov, Boloňa a Florencie.

4.3.6 Ekonomika

Italská ekonomika se dlouhodobě řadí mezi nejvyspělejší na světě. V roce 2011 byla s odhadovaným HDP v paritě kupní síly 1,822 bil. USD jedenáctou největší světovou ekonomikou. V přepočtu na jednoho obyvatele činilo HDP 30 100 USD, což znamenalo 45. pozici ve světě (CIA – the World Factbook, 2012). Ekonomika země je však značně prostorově diverzifikovaná. Na severu převažuje špičkový rozvinutý průmysl, zatímco v jižních oblastech Itálie má stále silnou pozici zemědělství a panuje zde vysoká nezaměstnanost. Podíl jednotlivých ekonomických sektorů na zaměstnání populace byl v Itálii v roce 2011 následující: služby 67,8 %, průmysl 28,3 %, zemědělství 3,9 % (CIA – The World Factbook, 2012). Úřední měnou je euro.

Kromě slavných nalezišť mramoru na severozápadě, některých nalezišť pyritu, soli nebo síry, a několika ropných polí na Sicílii je země relativně chudá na suroviny a musí je pro svůj náročný průmysl dovážet. Zemědělství se liší na severu, kde je více intenzivní, a na jihu země. Mezi hlavní rostlinné produkty patří pšenice, kukuřice, žito, rýže, zelenina, cukrová řepa, sojové boby, ovoce, citrusy a vinná réva, která tvoří největší část vývozu. Živočišnou

výrobu zastupují zejména skot, ovce, prasata nebo drůbež. Vzhledem k délce pobřeží má velký význam i rybolov (BusinessInfo.cz, 2012).

V energetickém mixu země převažuje energie z tepelných elektráren, přesto v zemi fungují i čtyři jaderné, jedna geotermální a mnoho vodních elektráren. Mezi nejvýznamnější průmyslová odvětví, lokalizovaná většinou na severu země, patří textilní, oděvní, obuvnický, nábytkářský a potravinářský průmysl, které mají v Itálii dlouhou a dobrou historickou tradici. Dalšími stěžejními průmyslovými odvětvími jsou hutnictví, strojírenství nebo chemický průmysl. Silné zastoupení mají i technologicky nejnáročnější odvětví jako elektrotechnický, elektronický nebo farmaceutický průmysl. Dobře zde funguje model industriálních klastrů založený na seskupení menších a středních podniků soustředěných na určitém území (BusinessInfo.cz, 2012).

Dopravní síť je velmi hustá a kvalitní. Více než 6500 km dálnic a více než 15 000 km železničních tratí zaručuje výborné pozemní spojení celé země, letecká doprava využívá celou řadu mezinárodních letišť, velmi početná je i italská námořní flotila. Mezi nejrušnější přístavy patří Janov, Livorno, Bari, Neapol nebo Terst. Významnou roli hraje v Itálii i cestovní ruch, který z ní činí jednu z nejnavštěvovanějších zemí světa. Výhoda spočívá ve značné diverzitě turistických aktivit. Alpy poskytují spoustu prostoru pro zimní a vysokohorskou turistiku, pobřeží Jaderského moře nebo četných ostrovů zase lákají zejména k letní rekreaci a celoročně jsou hojně navštěvovány antické či středověké památky na mnoha místech země.

5 Regionální disparity Italské republiky

V této kapitole bude již podrobněji nahlédnuto do problematiky regionálních nerovností ve zkoumané zemi, tedy Itálii. Regionální disparity budou interpretovány na základě ukazatelů rozdělených do několika skupin. Postupně jimi jsou obyvatelstvo, životní úroveň, ekonomika a vzdělání. Výhradně se tedy jedná o ukazatele socioekonomické. Ve většině případů jsou data prezentována na úrovni regionů (NUTS2), některé mapy či grafy však kvůli přehlednosti nebo dostupnosti dat zobrazují rozdíly na úrovni větších územních celků. Závěrem této kapitoly je pak nabídnut souhrnný index regionálních disparit, který se pokouší shrnout vícero ukazatelů do jednoho celku zobrazujícího rozdíly mezi regiony.

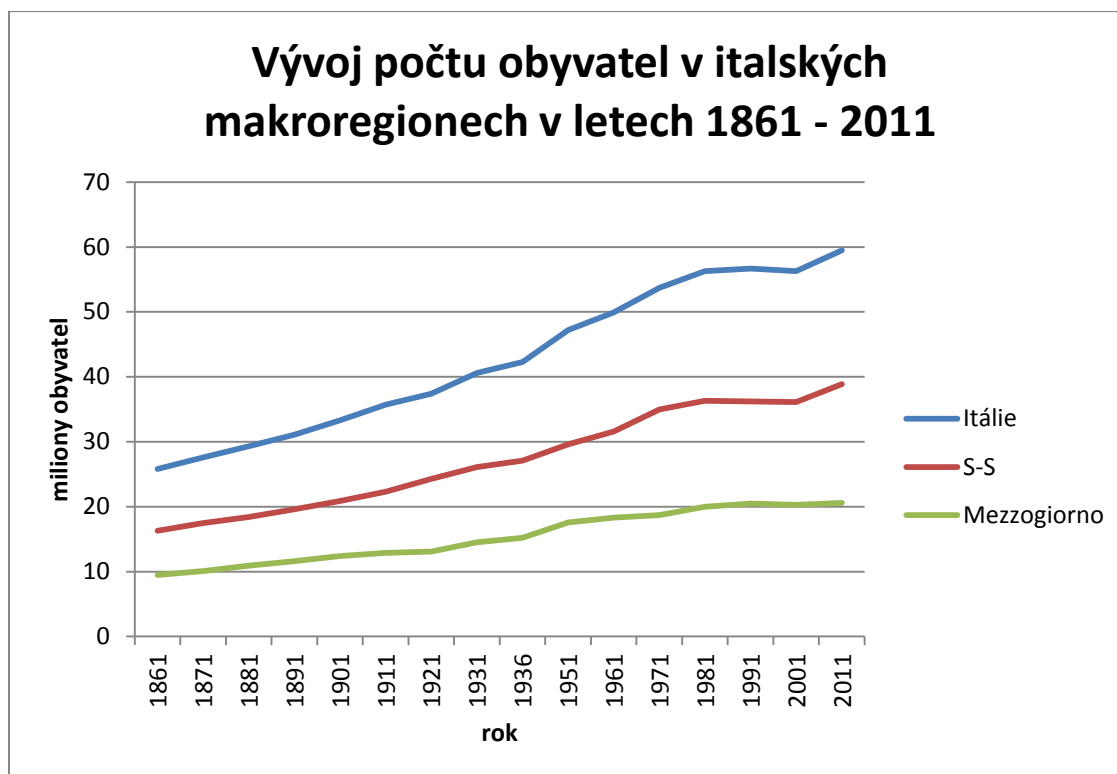
5.1 Obyvatelstvo

5.1.1 Vývoj počtu obyvatel a demografická projekce

Vývoj počtu obyvatel v čase může velmi dobře vypovídat o prosperitě jednotlivých oblastí či regionů. V případě Itálie tento ukazatel jen minimálně ovlivňují míra porodnosti nebo plodnosti, které jsou na celém území podobné. Hlavní vliv na vývoj počtu obyvatel v jednotlivých částech země má umělý přírůstek a úbytek obyvatelstva, tedy migrace. V dřívější době hlavní roli hrála migrace vnitřní spolu s emigrací mnoha Italů, dnes má největší vliv vnější migrace reprezentovaná velkým množstvím přistěhovalců z cizích zemí.

Obr. 2 znázorňuje rozdíly ve vývoji populace ve dvou velkých italských makroregionech (Sever-Střed a Mezzogiorno). Zhruba do 50. let 20. století populace v nich rostla velmi podobně, přičemž trend nárůstu obyvatelstva byl nepatrně strmější v severní polovině země. 60. a 70. léta však zaznamenávají velký rozdíl mezi vývojem v obou částech země. Zatímco v regionech Mezzogiorna byl růst nepatrný, prosperující průmyslové regiony Severu a Středu zažily strmý nárůst populace, a to také díky imigrantům z jihu země. Není náhodou, že právě v tomto období se začínají v Itálii naplno projevovat regionální disparity. Po období 80. a 90. let, kdy v celé zemi populace stagnovala, přichází další výrazný rozdíl ve vývoji populace v obou makroregionech v posledním desetiletí. V regionech Mezzogiorna zůstal počet obyvatel zhruba na stejné úrovni jako v roce 2001, kdežto v severní části země stoupl za posledních 10 let téměř o 4 miliony. Hlavní příčinou je silná zahraniční imigrace

posledních let, která ovšem směřuje v několikanásobně větších počtech do bohatých regionů Severu a Středu (viz kapitola Cizinci).

Obr. 2 Graf vývoje počtu obyvatel v italských makroregionech v letech 1861 – 2011 (zdroje dat: Daniele, Malanima, 2007, Istat.it, 2012)

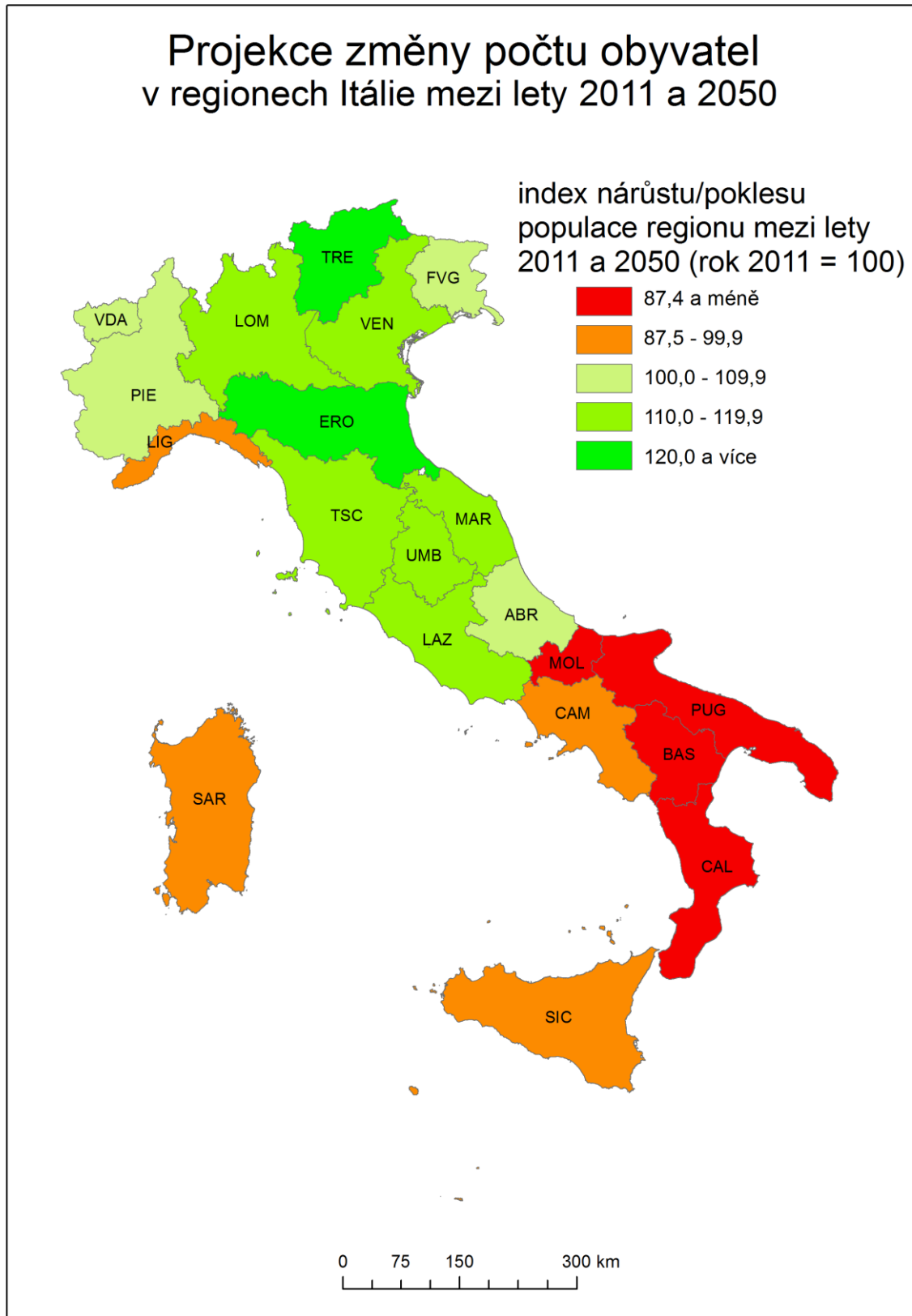
Předpokládaný další vývoj situace nastiňuje demografická projekce, kterou nabízí Italský národní statistický úřad pro období několika následujících desetiletí. K dispozici je několik různých scénářů, z nichž byl vybrán ten, který je nazýván jako hlavní nebo střední. Z mapy znázorňující změnu počtu obyvatel v regionech mezi lety 2011 a 2050 (Obr. 3) je jasně znatelné, že disparity mezi severními a jižními oblastmi se budou dále zvyšovat.

Největší nárůst počtu obyvatel je očekáván v bohatém regionu Emilia-Romagna, kde je odhadováno zvýšení populace o 24,0 %. Důvod je zřejmý. Region je již dnes jednoznačně na vrcholu statistik imigrace, a to jak cizinců, tak samotných Italů. Podobný příliv obyvatel je očekáván také v Tridentsku-Horní Adiže (22,3 %). Mezi regiony, kde by během 40 let měla populace vzrůst o více než 15 %, patří ještě Lombardie (15,8 %), Umbrie (15,4 %) a Benátsko (15,2 %). Jediným regionem Severu a Středu kde se očekává pokles populace je Ligurie (-3,5 %). Dané je to zejména věkovou strukturou zdejšího obyvatelstva, které obsahuje zdaleka největší složku lidí v postproduktivním věku ze všech italských regionů (Istat.it, 2012).

S výjimkou Abruz nabízená demografická projekce očekává u všech regionů Mezzogiorna pokles populace. O tomto poklesu se dá mluvit jako o výrazném, jelikož ve všech těchto regionech má v roce 2050 žít minimálně o 10 % lidí méně než dnes. Vůbec nejhorší vyhlídka má chudý jihoitalský region Basilicata, kde se předpokládá, hlavně vlivem silné emigrace, pokles populace o 21,4 %. Tento region mezi ostatními jednoznačně vyčnívá. Velké populační ztráty čekají také Kalábrii (-14,3 %) či Apulii (-12,9 %). Prvních pět příček okupují regiony makroregionu Jih, o něco málo lepší má být situace na Sicílii a Sardinii.

Obrovské rozdíly mezi předpokládaným populačním vývojem na severu a jihu Itálie se zdají být velkým problémem. Jisté je, že vylidňování Mezzogiorna určitě nepomůže zlepšit špatnou ekonomickou situaci jeho regionů. Pokud tedy Itálie bude chtít zmenšovat regionální disparity mezi jihem a severem, bude nutné přijmout určitá opatření, která by trend vylidňování jihu zvrátila. Ovšem je nutné poznamenat, že se jedná pouze o projekci a změny do roku 2050 nemusí být tak drastické, případně i zcela opačné.

Projekce změny počtu obyvatel v regionech Itálie mezi lety 2011 a 2050

Obr. 3 Projekce změny počtu obyvatel v italských regionech mezi lety 2011 a 2050 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.1.2 Hustota zalidnění

Hustota zalidnění v Itálii k 1.1 2011 činila 204,6 obyv./km², což z ní činí jednu z pěti nejhustěji zalidněných zemí Evropy, nepočítáme-li ministáty jako Monako, San Marino nebo Lichtenštejnsko. Rozmístění obyvatelstva v zemi však není rozhodně rovnoměrné a některé regiony vykazují více jak čtyřikrát vyšší hustotu zalidnění než ty nejméně osídlené (viz Obr. 4).

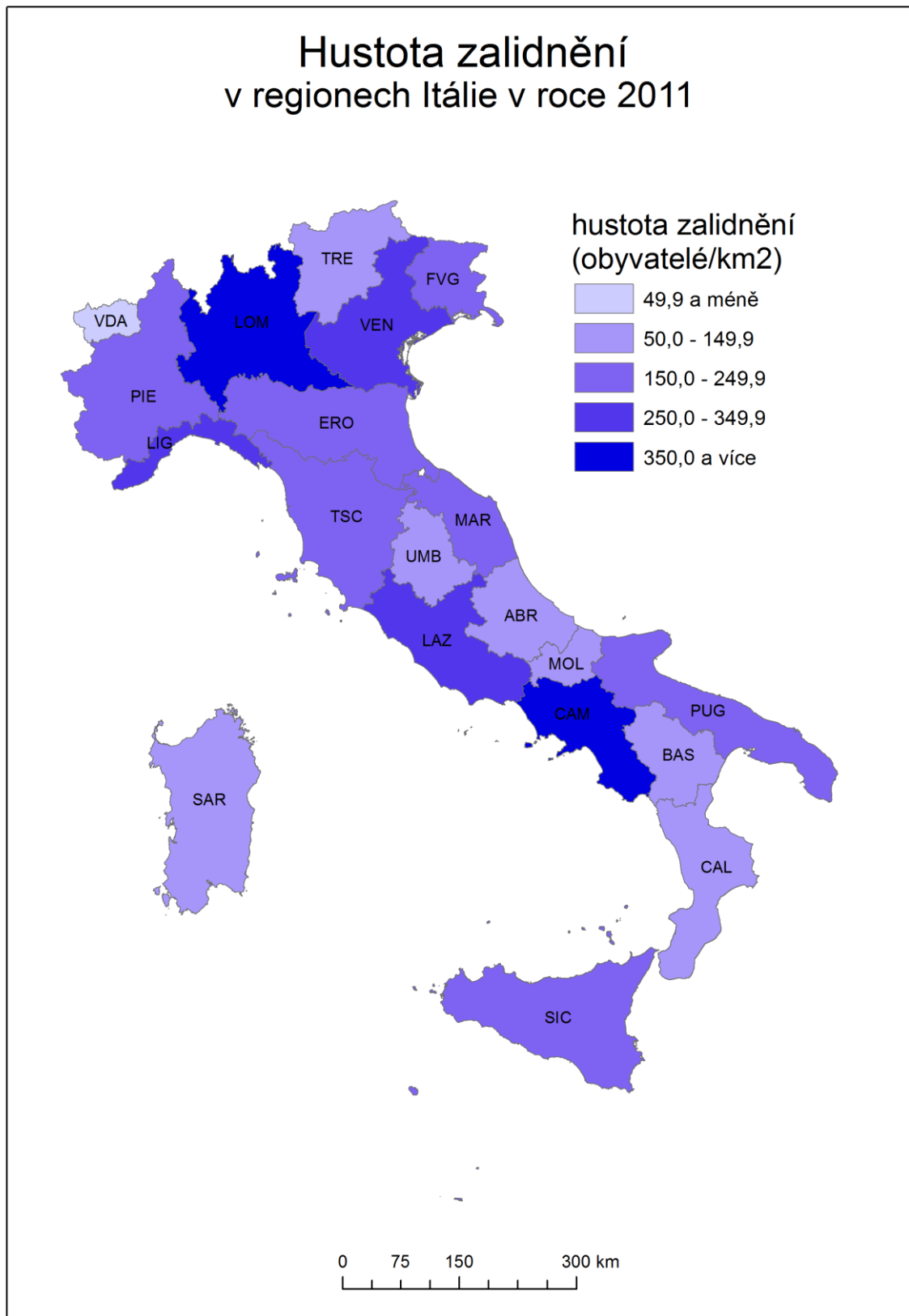
Mezi regiony s největší hustotou zalidnění dominují ty, v nichž se nacházejí tři největší italská města. Vůbec nejvyšší hodnotu 429,1 obyv./km² vykazuje jihoitalská Kampánie s hlavním městem Neapolí, které je hlavním důvodem takto vysokého čísla. Prvenství Kampánie je o to překvapivější, že velkou většinu jejího území tvoří hory či kopcovitá krajina. Důvod je tedy nutné hledat v rozlehlé metropolitní oblasti kolem Neapole zahrnující více než stotisícová města Salerno nebo Giugliano in Campania a která patří mezi ty nejlidnatější v Evropě. Roli hraje i menší rozloha regionu, která částečně zkresluje vypočítanou hodnotu. Hranici 400 obyv./km² překračuje ještě region Lombardie (415,6 km²), který je s téměř 10 miliony obyvatel jasně nejlidnatějším v Itálii. Vysoká hustota obyvatelstva je zde zapříčiněna velkou měrou fyzickogeografickými faktory, jelikož podstatná část regionu se nachází v rovinaté a úrodné Pádské nížině. Oblast kolem hlavního a největšího města Milána je pak průmyslově nejvyspělejší oblastí země. Vysoká industrializace regionu vyžaduje značné množství pracovní síly, proto zde kromě Milána, s více než jedním milionem obyvatel, najdeme i další velká města jako Brescia, Bergamo a Monza. Třetím nejhustěji osídleným italským regionem je Lazio (332,9 obyv./km²). Příčina je zde jasná, hlavním faktorem vysoké hustoty zalidnění je hlavní město republiky Řím, které téměř se 3 miliony obyvatel nad ostatními místy regionu vyčnívá. Vysokých hodnot hustoty zalidnění ještě dosahují přímořské regiony Ligurie na severozápadě (298,2 obyv./km²) a Benátsko na severozápadě (268,5 obyv./km²).

Autonomní region Valle d'Aosta je nejméně osídlenou oblastí Itálie (39,3 obyv./km²). Zajímavé je, že tento francouzsky mluvící region v severozápadním cípu země je zároveň i nejmenším a nejméně lidnatým v Itálii. 1.1 2011 na jeho území žilo pouhých 128 230 obyvatel. Příčiny nízké hustoty zalidnění jsou dané jednoznačně reliéfem. Jedná se prakticky o horské údolí obklopené vůbec nejvyššími alpskými masivy a větší koncentrace obyvatelstva v tomto vysokohorském prostředí je prakticky vyloučena. Podobnými důvody je zapříčiněna nízká hustota obyvatelstva v regionu Basilicata (58,8 obyv./km²). Hory zde již nejsou tak

vysoké, ale přesto přítomnost Jižních Apenin na většině území, ruku v ruce s obtížně vybudovatelnou infrastrukturou, zabraňují větší koncentraci obyvatel. Regionem s třetí nejnižší hustou zalidnění je ostrovní Sardinie (69,5 obyv./km²), opět díky hornatému reliéfu. Hustotu zalidnění nižší než 100 obyv./km² vykazují ještě dva regiony. Prvním z nich je druhý nejmenší italský region Molise na východních svazích Apenin (72,1 obyv./ km²), druhým alpský region Tridentsko-Horní Adiže (76,2 obyv./km²).

Hustota zalidnění v Itálii je ze zjištěných údajů dána spíše fyzickogeografickými podmínkami a na rozdíl od jiných faktorů se zde neprojevují jinak obvyklé rozdíly mezi severními a jižními oblastmi země.

Hustota zalidnění v regionech Itálie v roce 2011

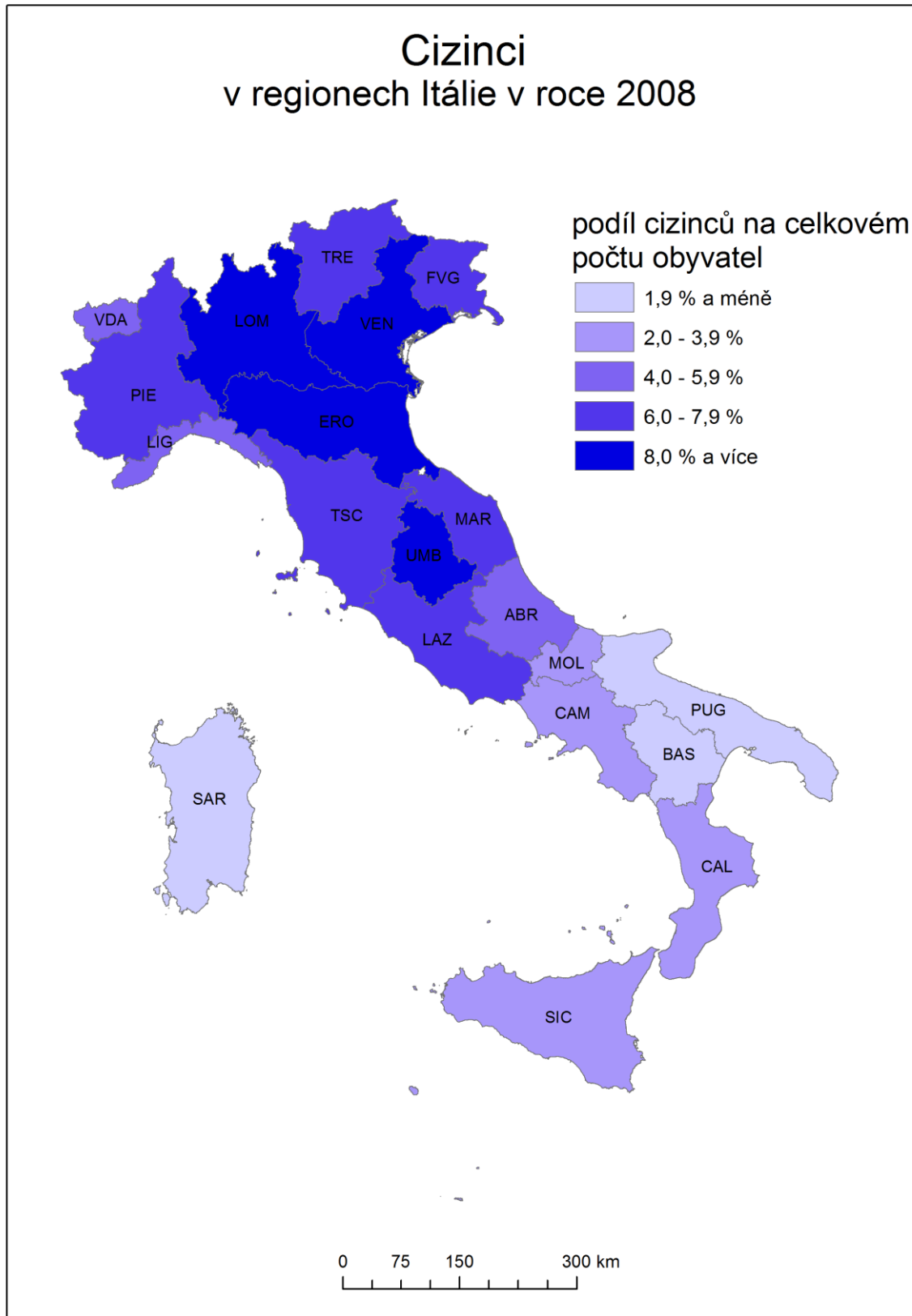
Obr. 4 Hustota zalidnění v regionech Itálie v roce 2011 (zdroj: vlastní výpočty)

5.1.3 Podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu

Cizinci v Itálii nikdy nepředstavovali významné procento obyvatelstva země. Itálie byla dlouhá desetiletí emigrantským státem, ovšem v 90. letech 20. století se začala situace obracet a počet legálně žijících přistěhovalců se dnes blíží již 4 milionům. V roce 2008 činil podíl cizinců na celkové populaci 5,8 %. Rozmístění cizích státních příslušníků v zemi však rozhodně není homogenní. Jednoznačně zde dominují regiony italského Severu a Středu, z nichž nejhustěji cizinci obydlenými jsou Emilia-Romagna a Umbrie. Podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu v těchto regionech činí 8,6 %. Více než 8 % obyvatelstva tvořeného přistěhovalci nalezneme ještě v Lombardii (8,5 %) a Benátsku (8,4 %). K důvodům, proč se cizinci usazují nejvíce v těchto regionech, může kromě relativně příznivé ekonomické situace s pracovními příležitostmi patřit i menší vzdálenost k východu a jihovýchodu Evropy, odkud většina imigrantů přichází. Částečně by to i vysvětlovalo o něco menší podíl přistěhovalců v jiných velkých ekonomicky silných regionech Piemontu, Toskánsku a Laziu, které se nacházejí v západní části země.

Obrovský rozdíl oproti ostatním oblastem vykazují regiony italského Jihu a Ostrovů. V žádném z nich, s výjimkou Abruz, které ještě tvoří přechod od italského Středu, a Kalábrie, kde více než v okolních regionech zakotvují afričtí imigranti, nežije více než 2 % cizinců. Vůbec nejméně cizinců (1,5 %) žije na Sardinii, která trpí ještě značnou odlehlostí od nejčastějších zemí italských přistěhovalců. Fakt, že cizinci preferují severně položené regiony, je způsoben zejména daleko vyšší ekonomickou silou a vyšší životní úrovní v nich. Regiony Jihu pak nejsou pro imigranty z tohoto důvodu příliš atraktivní destinací.

Cizinci v regiónech Itálie v roce 2008

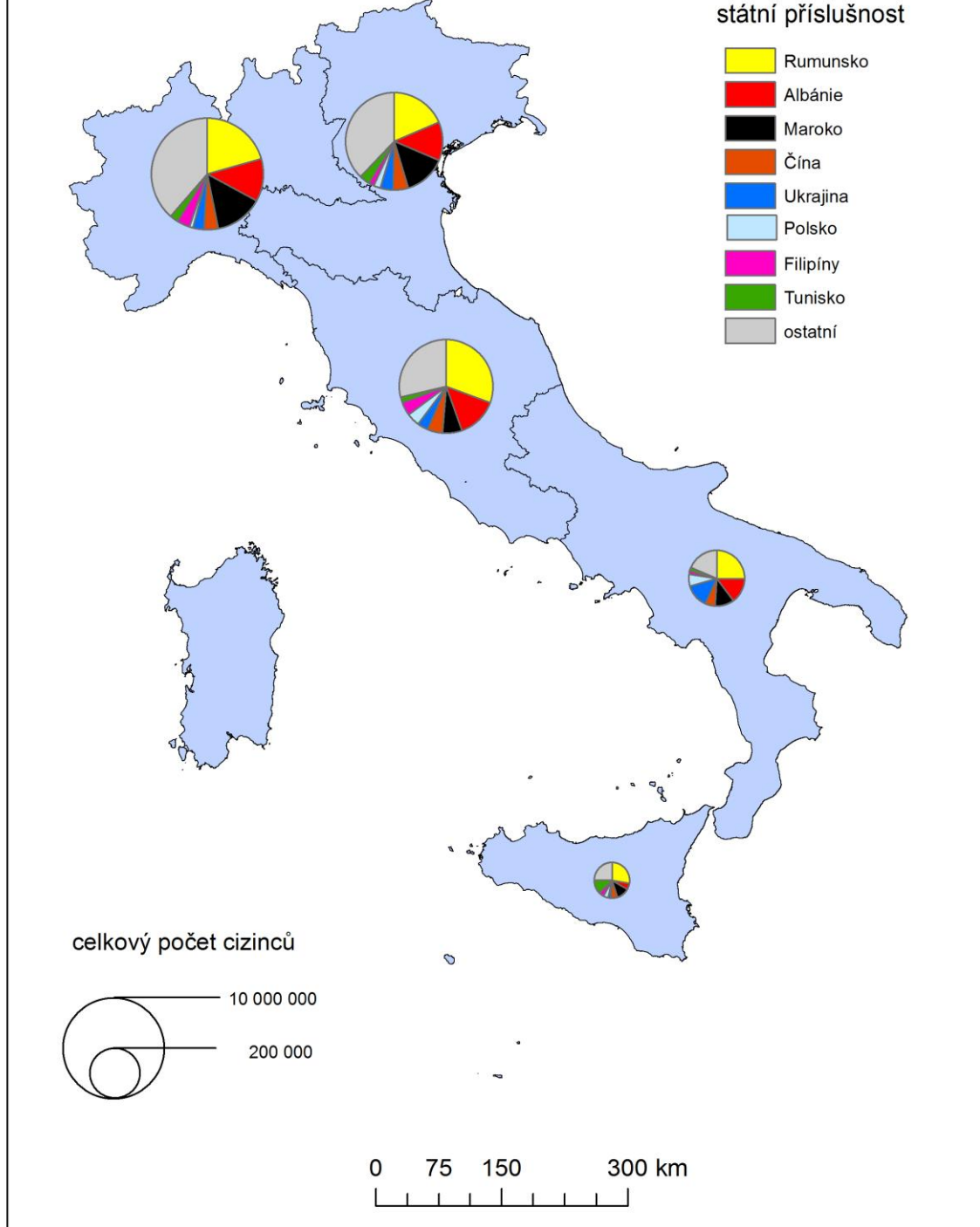
Obr. 5 Cizinci v regiónech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.1.4 Cizinci dle státní příslušnosti

Téma cizinců dle jejich státního občanství bylo záměrně zpracováno do úrovně italských makroregionů (Severozápad, Severovýchod, Střed, Jih, Ostrovy) z důvodu větší přehlednosti prezentovaných údajů a kartodiagramu (Obr. 6). Velikost diagramů znázorňuje celkový počet cizinců v dané oblasti a koresponduje se zjištěními z předchozí kapitoly 5.1.3. Prezentovány jsou podíly pro 8 nejčastějších států, jejichž občany italští přistěhovalci jsou (Rumunsko, Albánie, Maroko, Čína, Ukrajina, Polsko, Filipíny, Turecko).

Nejvíce přistěhovalců v Itálii pochází z Rumunska, v roce 2008 jich zde žilo téměř 800 000. V makroregionu Střed tvoří Rumuni více než 30 % všech cizinců, naopak nejmenší podíl jich je na Severovýchodě (18,5 %). Fakt, že jsou nejpočetnější menšinou ve všech 5 makroregionech, jen potvrzuje současnou dominanci přistěhovalců z tohoto státu. Druhými nejpočetnějšími jsou v Itálii přistěhovalci z Albánie, v roce 2008 v počtu téměř 450 000. Největší podíl mají na italském Jihu (14,6 %), kam tradičně připlouvali ze své totalitou zmítané vlasti přes Otrantský průliv. Naopak na Sicílii a Sardinii jsou až pátými nejpočetnějšími cizinci. Maročané, kterých žije v Itálii jen o něco méně než Albánců, se naopak koncentrují v obou severních makroregionech (13,9 %). Mnoho jich sem jistě přišlo i ze sousední Francie. Zajímavý je vysoký podíl asijských přistěhovalců z Číny a Filipín. Jejich rozmístění je vcelku rovnoměrné, na Jihu a Ostrovech, stejně jako u drtivé většiny cizinců, menší. Zajímavý úkaz nalezneme u státních příslušníků Ukrajiny a Polska. Největší počet se jich totiž koncentruje v makroregionu Jih (Ukrajina 13,7 %, Polsko 6,9 % všech cizinců). Přicházeli sem hlavně v posledních dvou desetiletích jako pracovní síla pro rozvíjející se ekonomiku. Odlišné rozšíření mají v Itálii i státní příslušníci Tuniska, kteří tvoří druhý nejvyšší podíl z celkového počtu cizinců na Sicílii a Sardinii (12,8 %). Důvod je zřejmý - krátká vzdálenost od vlastního pobřeží.

Cizinci podle státní příslušnosti v makroregionech Itálie v roce 2008

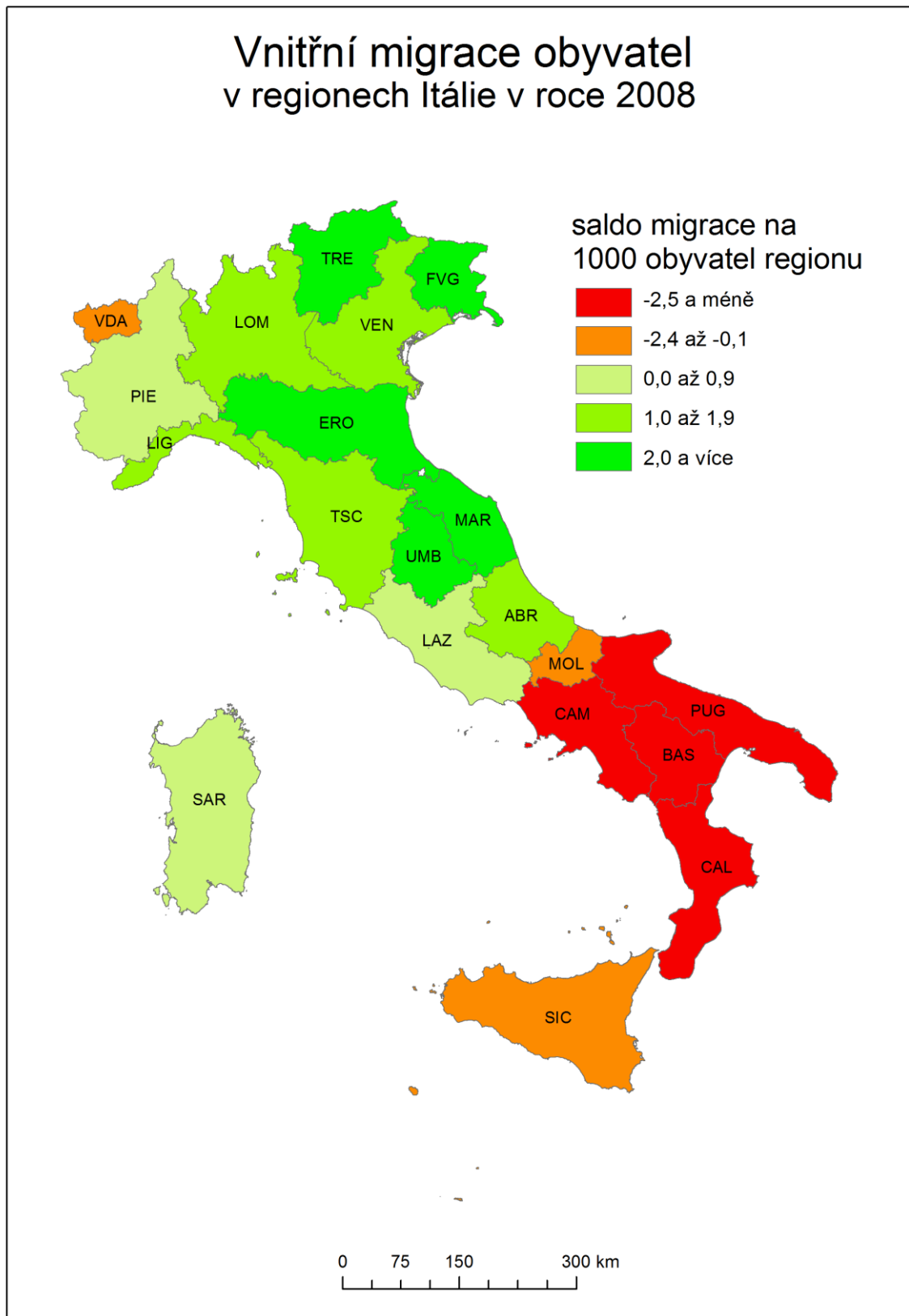
Obr. 6 Cizinci podle státní příslušnosti v makroregionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.1.5 Vnitřní migrace

Migrace obyvatel mezi jednotlivými regiony země je jedním z nejrelevantnějších faktorů regionálních disparit, nejinak je tomu i v Italské republice. Vnitřní migrace začala hrát v Itálii důležitější roli až od 50. let 20. století, a to ve směru z jihu na sever. Do té doby se Itálie vyznačovala hlavně vysokým počtem emigrantů, zejména z jižních a severovýchodních regionů (Daniele, Malanima, 2007). V související mapě (Obr. 7) jsou regiony zobrazeny z pohledu salda vnitřní migrace na 1000 obyvatel daného regionu. Suverénně nejvyšší saldo měl v roce 2008 region Emilia-Romagna, činilo zde +4,05 obyvatel na 1000 obyvatel tohoto regionu. Emilia-Romagna s hlavním městem Boloňou je tak lákavou destinací jak pro cizince (zjištěno v předchozí kapitole), tak pro domácí italské obyvatelstvo. Hlavním důvodem je fakt, že region patří mezi nejbohatší a nejrozvinutější nejen v Itálii, ale v celé Evropě. Kladným saldem vyšším než 2 obyvatel na 1000 obyvatel se mohou pochlubit ještě čtyři regiony. Jsou jimi Umbrie (2,26), Furlánsko-Julské Benátsko (2,14), Marche (2,12) a Tridentsko-Horní Adiže (2,11). Kromě středoitalské Umbrie se tak jedná o regiony italského Severovýchodu, vyznačující se vysokou životní úrovní. Region Marche pak více než významnou ekonomickou prosperitou přitahuje obyvatele slunečným pobřežím Jaderského moře s významnými letními turistickými letovisky.

Na zcela opačném pólu statistik vnitřní migrace se nachází většina regionů jižní Itálie. Výjimkou jsou s mírně kladným migračním saldem pouze jadranský region Abruzy a odlehlá Sardinie. Vůbec nejvíce záporné saldo vnitřní migrace vykazuje Kampánie (-4,63 obyv./1000 obyv. regionu) následovaná regiony Basilicata a Kalábrie se záporným migračním saldem okolo 4 obyv./1000 obyv. regionu. Mezi hlavní důvody, kvůli kterým tyto jihoitalské regiony opouštějí jejich obyvatelé, patří vysoká nezaměstnanost, zejména mezi mladými, která bude podrobněji popsána níže (kapitola 5.3.2), nezdravá ekonomika a celkově nízká životní úroveň. Zajímavostí je jistě saldo vnitřní migrace v malém severoitalském regionu Valle d'Aosta vykazující zápornou hodnotu (-1,15 obyv./ 1000 obyv. regionu). Způsobeno je nejspíše užším okruhem pracovního uplatnění, stejně jako omezenými možnostmi studia na vysoké škole. Záporné saldo vnitřní migrace se výrazně promítá taktéž do demografických projekcí jednotlivých regionů, které jsou popsány v kapitole 5.1.1.

Vnitřní migrace obyvatel v regionech Itálie v roce 2008

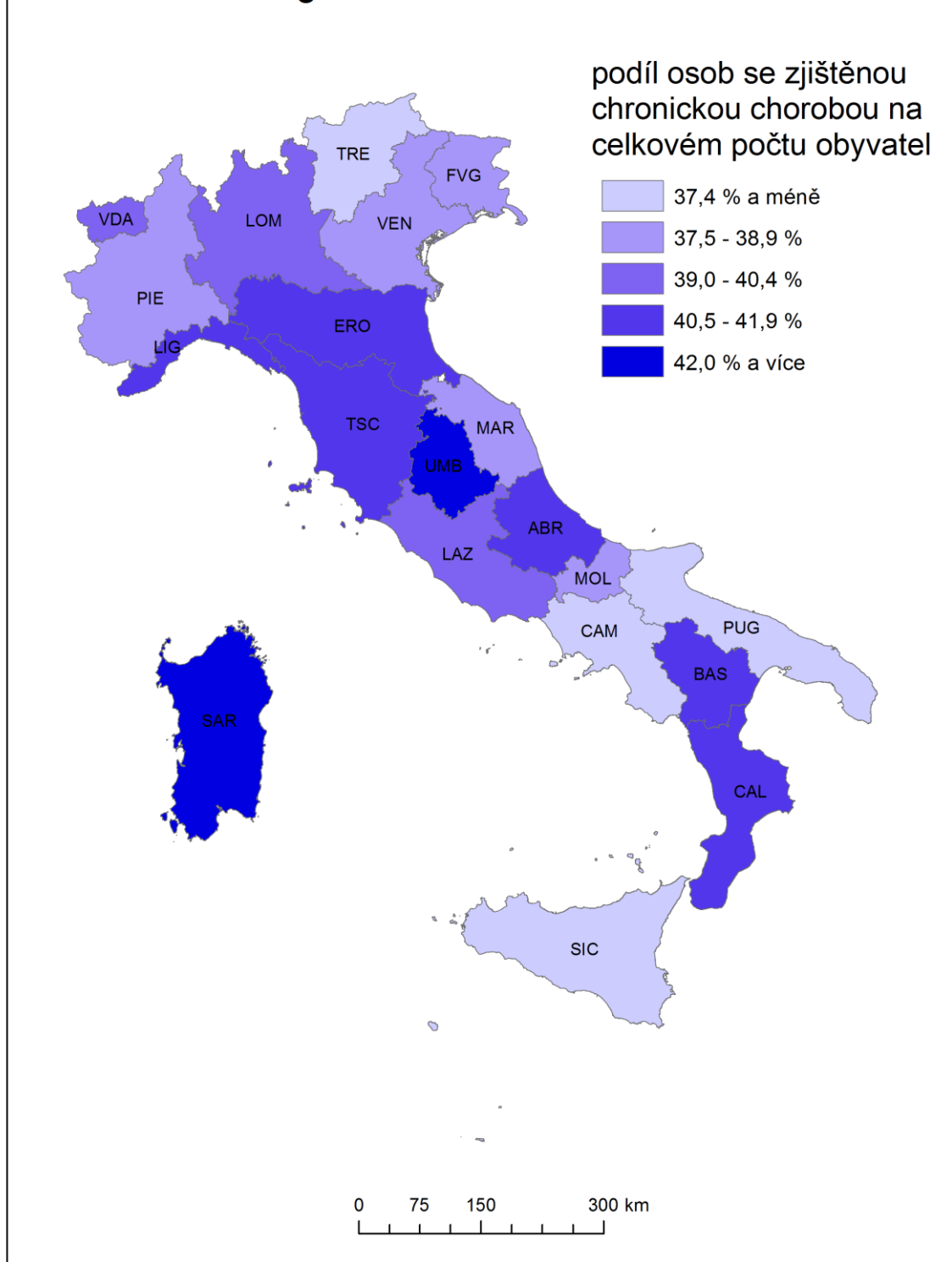

Obr. 7 Vnitřní migrace obyvatel v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.1.6 Osoby trpící chronickými nemocemi

Horší zdravotní stav obyvatelstva může být jedním z indikátorů nižší životní úrovně nebo nepříliš dobrých zdravotnických služeb a tudíž i regionálních disparit. Pro tuto práci bylo vybráno srovnání podílů obyvatel s diagnostikovanou chronickou chorobou v jednotlivých regionech (viz Obr. 8), ovšem ukázalo se, že rozptyl není příliš velký a na základě jiných ukazatelů patrně severo-jihní rozdíly se zde téměř neprojeví. Nejvyšší podíl osob trpících chronickou nemocí měla v roce 2010 Sardinie a to 43,8 % z celkového počtu obyvatel regionu, těsně následovaná Umbrií (43,4 %). Příčiny mírné dominance těchto dvou regionů nejsou z dostupných dat zřejmé. Mezi další regiony s relativně vyšším podílem chronicky nemocných patří např. Ligurie, Abruzo, Emilia-Romagna či Toskánsko. Patrná je zde koncentrace ve středních oblastech Itálie. Na druhé straně pomyslného žebříčku se průměru jasně vymykají regiony Tridentsko-Horní Adiže (32,8 %) a Kampánie (33,5 %), jelikož třetí v pořadí regionů s nejnižším podílem chronicky nemocných Apulie již vykazuje plných 37,1 %. Důvod, proč se v popředí drží právě tyto dva geograficky příliš nesouvisející regiony opět není zřejmý. Jediným pojitkem v případě Tridentska-Horní Adiže může být nejnižší podíl kuřáků v Itálii (Istat.it, 2012) Údaje o zdravotním stavu obyvatelstva regionů se tak ve studiu prostorových disparit ukazují jako nepříliš přínosné.

Osoby trpící chronickými nemocemi v regionech Itálie v roce 2010

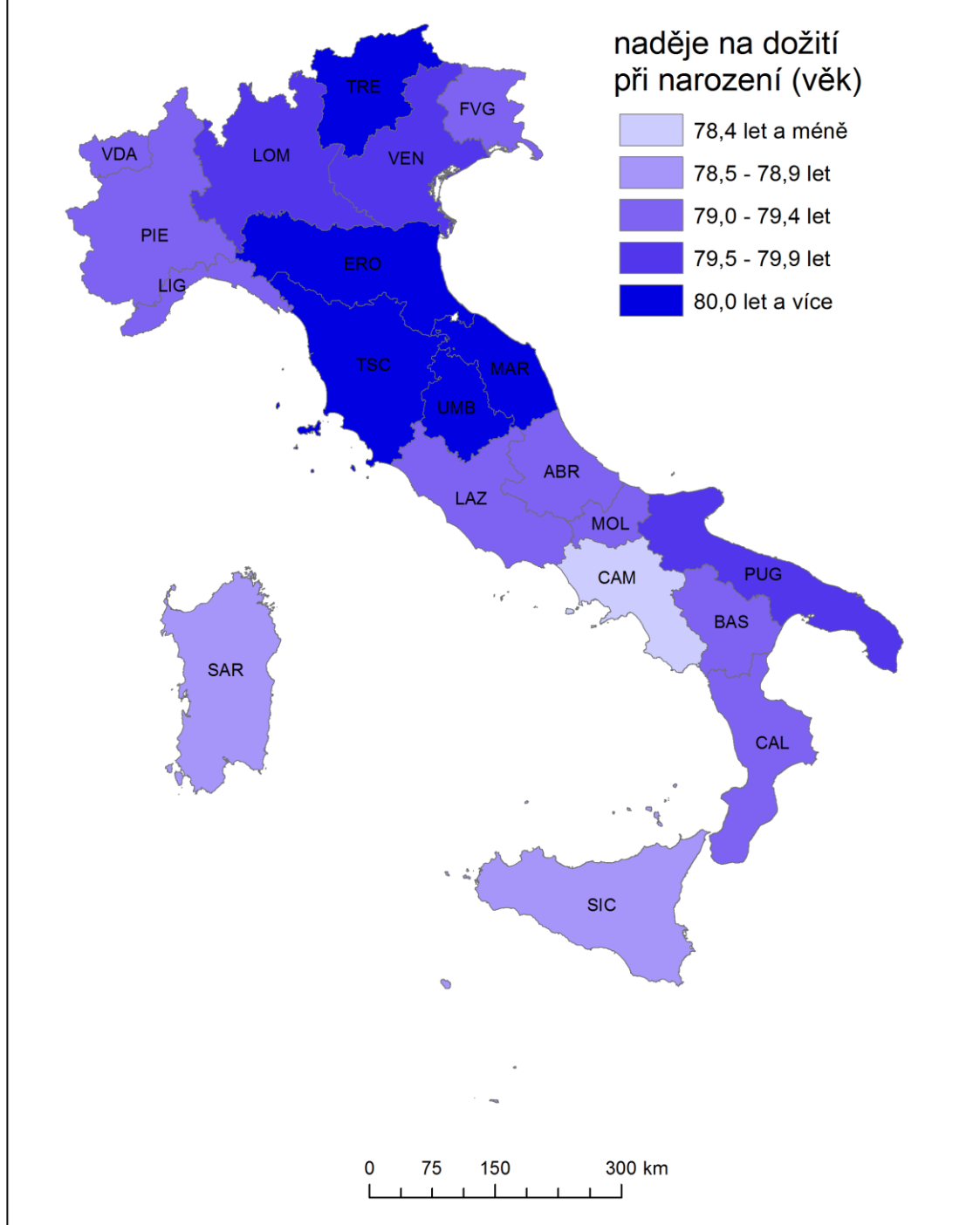
Obr. 8 Osoby trpící chronickými nemocemi v regionech Itálie v roce 2010 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.1.7 Naděje na dožití

Dalším ukazatelem disparit, částečně souvisejícím s výše zmíněným zdravotním stavem obyvatel, je naděje na dožití při narození. Tento demografický údaj o něco více reflektuje životní úroveň obyvatelstva jednotlivých regionů. Průměrná naděje na dožití při narození činila v Itálii v roce 2008 78,4 let pro muže a 83,7 let pro ženy, což je čtvrtý resp. pátý nejvyšší věk v Evropě (Eurostat, 2012). Rozdíly mezi jednotlivými regiony jsou jen minimální

Muži se nejvyššího věku dožívají v regionu Marche, průměrně 80,3 let. Těsně následují Tridentsko-Horní Adiže (80,2) a Toskánsko (80,1). Rovných 80 let je průměrnou délkou života mužů v Umbrii a regionu Emilia-Romagna. Muži ve střední a severovýchodní Itálii se tak dožívají průměrně vyššího věku než v ostatních částech republiky. Nejnižší průměrný věk naopak dosahují muži v jihoitalské Kampánii, činí pouze 77,7 let. Tento fakt mohou kromě jiného způsobovat silné znečištění prostředí v Neapolské metropolitní oblasti, nebo po regionu Lazio druhý nejvyšší podíl kuřáků mezi obyvateli regionu (Istat.it, 2012). Naděje na dožití u mužů pod 79 let byla v roce 2008 vypočítána ještě pro Sardinii (78,8) a Sicílii (78,7), kde může být způsobena i vyšší kriminalitou oproti ostatním regionům. Naději na dožití při narození mužů znázorňuje Obr. 9

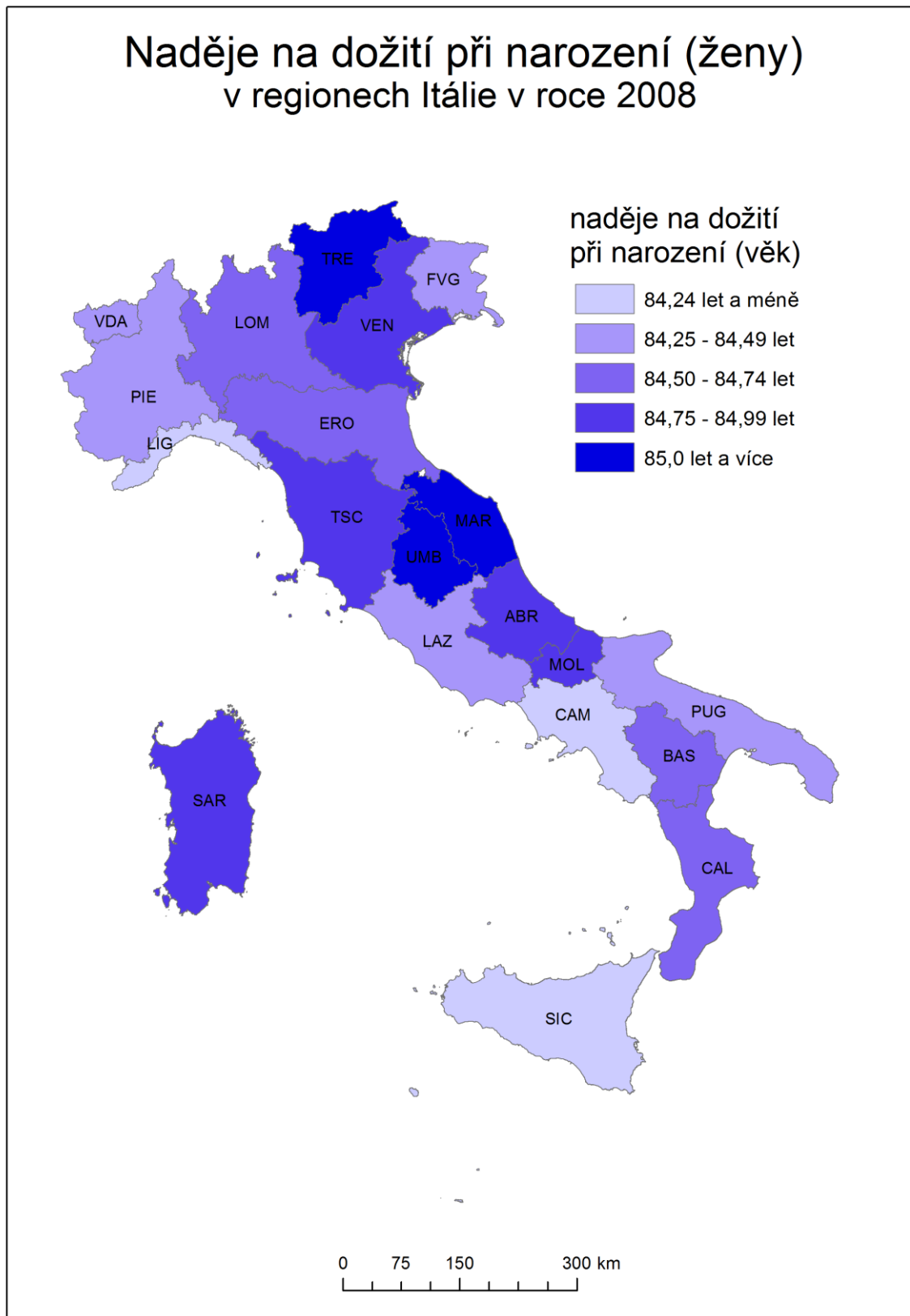
Naděje na dožití při narození (muži) v regionech Itálie v roce 2008

Obr. 9 Naděje na dožití při narození mužů v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Eurostat, 2012)

Situace ohledně tohoto ukazatele u žen je velice podobná (viz Obr. 10). Nejvyššího průměrného věku se dožívají obyvatelky Tridentska-Horní Adiže (85,7 let), následované ženami střeđoitalských regionů Marche (85,4), Umbrie (85,1), Toskánsko (85,0) a Benátskem (85,0). Opět lze tedy hovořit o dominanci severovýchodních a střeđoitalských regionů. Stejně jako u mužů, se i ženy dožívají nejnižšího věku v Kampánii (83,0 let), příčiny jsou obdobné. Následuje opět Sicílie s průměrnou nadějí na dožití při narození žen 83,4 let. Třetího nejnižšího věku ženy překvapivě dosahují v Ligurii (84,1 let). Stejně jako u mužů, i zde jižní a severozápadní regiony vykazují celkově nižší průměrnou délku života a dá se zde tedy mluvit jednoznačně o viditelných disparitách.

Naděje na dožití při narození (ženy) v regionech Itálie v roce 2008

Obr. 10 Naděje na dožití při narození žen v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Eurostat, 2012)

5.2 Životní podmínky

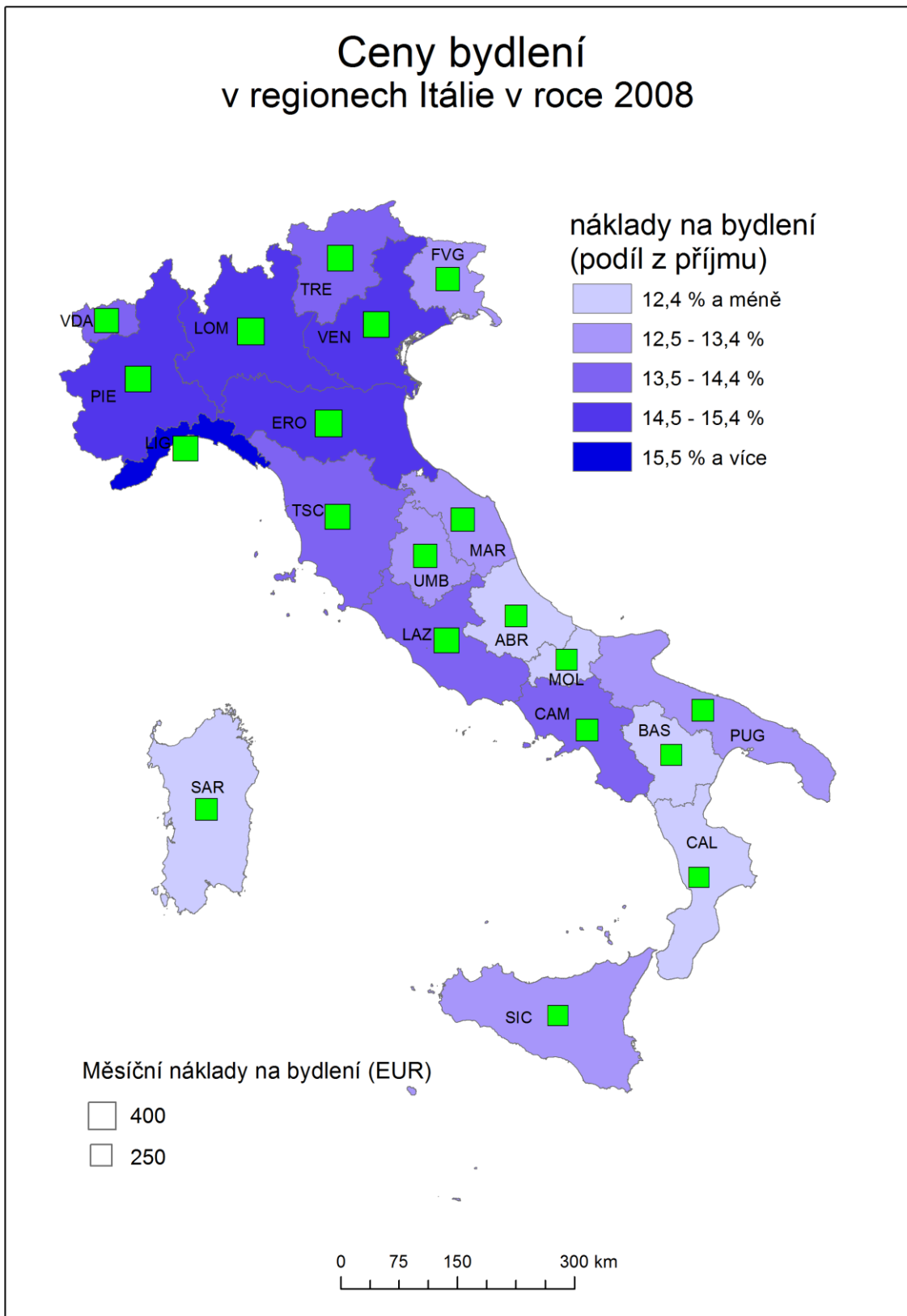
5.2.1 Cena bydlení

Výdaje na bydlení většinou přímo souvisejí s ekonomickou situací regionů, proto se tento ukazatel dá použít i jako jedno z měřítek regionálních disparit. Jasně znatelné rozdíly vykazují výdaje na bydlení v daných regionech v absolutní hodnotě (EUR/měsíc), vztažené k roku 2008 (Obr. 11). Nejvyšší částku na bydlení vynaloží obyvatelé dvou regionů patřících mezi ty ekonomicky nejvýkonnější – Lombardie a Emilia-Romagna. Průměrný měsíční výdaj je zde shodně 409 EUR na osobu. Hranici 400 EUR překračuje ještě alpské Tridentско-Horní Adiže (401 EUR). Čtvrté nejdražší bydlení v Piemontu (386 EUR) a páté nejdražší v Benátsku (384 EUR) jen potvrzují fakt, že vysokým cenám bydlení jednoznačně vévodí severoitalské regiony. Naprosto opačná situace panuje v regionech Jihu, kde ani v jednom z nich průměrná měsíční cena bydlení nepřesahuje 300 EUR. Vůbec nejnižší výdaje mají obyvatelé Sicílie (237 EUR), těsně následovaní těmi z Kalábrie (238 EUR). Nízké ceny v těchto jižních chudších regionech jsou způsobeny jak celkově nízkou cenovou hladinou a příjmy, tak i nepřilíživě vysokou kvalitou zdejších bytů. Třetí nejnižší měsíční částku platí obyvatelé dalšího chudého jihoitalského regionu Basilicata (252 EUR) následovaní obyvateli malého regionu Molise (256 EUR). Svůj podíl na nízkých cenách bydlení zde má jistě i absence větších měst, kde bývá bydlení obecně dražší.

Měřítkem lépe ukazujícím skutečné výdaje věnované bydlení je jejich podíl na průměrném příjmu osob v daném regionu (Obr. 11). Zde se na pomyslném vrcholu nachází Ligurie, kde průměrný obyvatel vydá na bydlení 16,0 % svého příjmu. Ačkoliv se v Itálii najdou regiony s dražším bydlením, Ligurie zejména díky svému pobřeží, které je z části pokračováním francouzského Azurového pobřeží, kde je bydlení jedním z nejdražších v celé Evropě, drží ceny také velmi vysoko. K nejvyšším cenám bydlení v poměru k příjmu přispívá i poněkud slabší ekonomická prosperita a tudíž nižší příjmy osob než v okolních severoitalských regionech. Na dalších pozicích nalezneme regiony shodné jako při měření ceny bydlení v absolutní hodnotě – Piemont (15,0 % z příjmu), Lombardie (14,9 %), Emilia-Romagna (14,8 %), Benátsko (14,7 %). Nejnižší výdaje na bydlení v poměru k příjmu si navzdory nižším příjmům zachovaly regiony jižní Itálie. Nejméně zaplatí lidé na Sardinii (11,9 %), což je zajímavé, jelikož tento ostrov se neumístil mezi těmi nejlevnějšími regiony v absolutních hodnotách. Poukazuje to tedy na relativně vysoké příjmy místních obyvatel

oproti okolním regionům. Podobným případem jsou Abruzzo (12,0 %). Mezi nejlevnějšími regiony figurují ještě Basilicata (12,1 %), Kalábrie a Molise (oba 12,3 %). Rozdíly mezi výdaji na bydlení v poměru k příjmu nejsou již tak markantní, nicméně potvrzují jasně čitelné disparity mezi cenami na severu a jihu Itálie.

Ceny bydlení v regionech Itálie v roce 2008

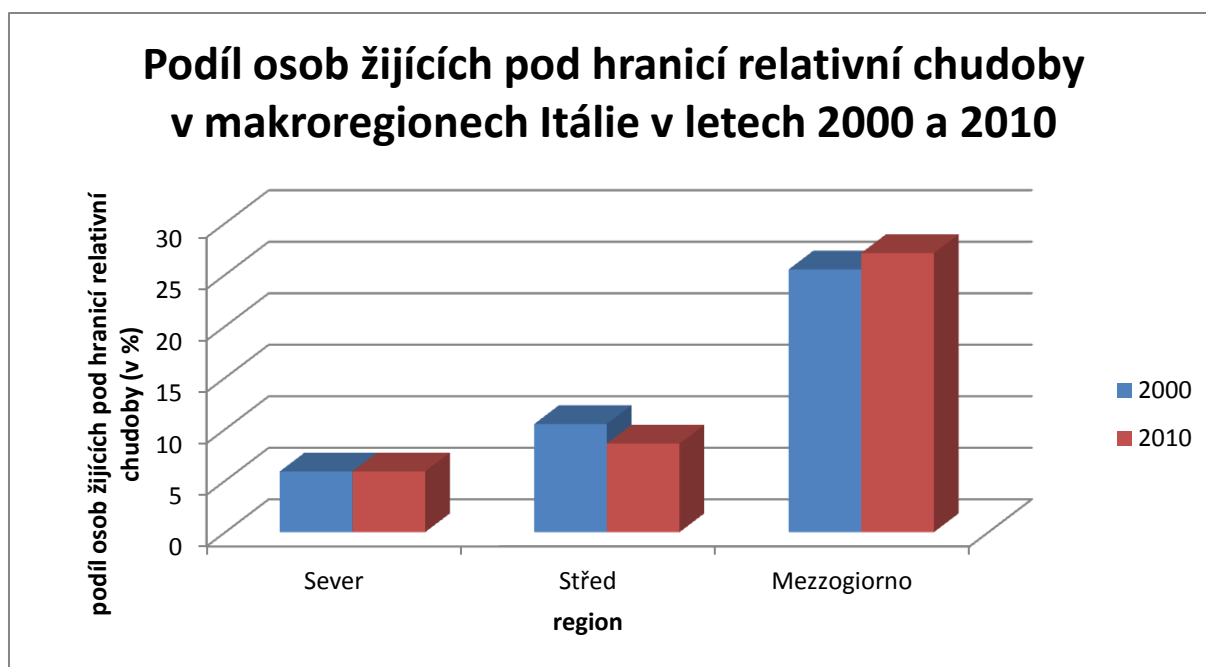

Obr. 11 Ceny bydlení v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.2.2 Relativní míra chudoby

Jedním z ukazatelů nejlépe reflektujících životní úroveň je relativní míra chudoby. Ta je převzata Italským národním statistickým úřadem ISTAT jako International standard of poverty Line - ISPL, která definuje jako chudé domácnosti (dvoučlenné) ty s úrovní výdajů na konečnou spotřebu nižší nebo rovnou výdajům průměrného člověka. Pro jednotlivé osoby je pak vypočítané ekvivalentní měřítko (Istat.it, 2012). Pro co největší přehlednost byly do grafu (Obr. 12) zvolena data za tři velké italské regiony. Jedná se o Sever (makroregiony Severozápad a Severovýchod), Střed a Mezzogiorno (Jih a Ostrovy).

Z grafu je na první pohled patrné, že rozdíly mezi těmito regiony jsou dlouhodobé a příliš se nemění. V regionech Severu žilo pod hranicí relativní chudoby jak v roce 2000, tak v roce 2010 pouze 5,9 % osob. Regiony Středu měli ještě v roce 2000 téměř dvojnásobek osob žijících pod hranicí chudoby než Sever, bylo to 10,5 %. Ovšem ekonomická situace se v těchto středoitalských regionech za poslední desetiletí zlepšila a v roce 2010 se toto číslo snížilo už jen na 8,6 %. Zcela opačný trend můžeme sledovat u regionů Mezzogiorna. Nejenže počet osob žijících pod hranicí relativní chudoby je nesrovnatelně vyšší, ale za poslední desetiletí se situace ještě zhoršila. Zatímco v roce 2000 splňovalo zkoumané měřítko 25,5 % všech obyvatel Mezzogiorna, v roce 2010 už to bylo dokonce 27,1 %. Obrovský rozdíl oproti zbytku Itálie je zřejmý i z faktu, že celkově se podíl osob žijících pod hranicí relativní chudoby v zemi jako celku snížil z 13,9 % na 13,8 %. Regionální disparity jsou zde tedy naprosto markantní.

Obr. 12 Relativní chudoba v makroregionech Itálie v letech 2000 a 2010 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.2.3 Percepce ekonomické situace

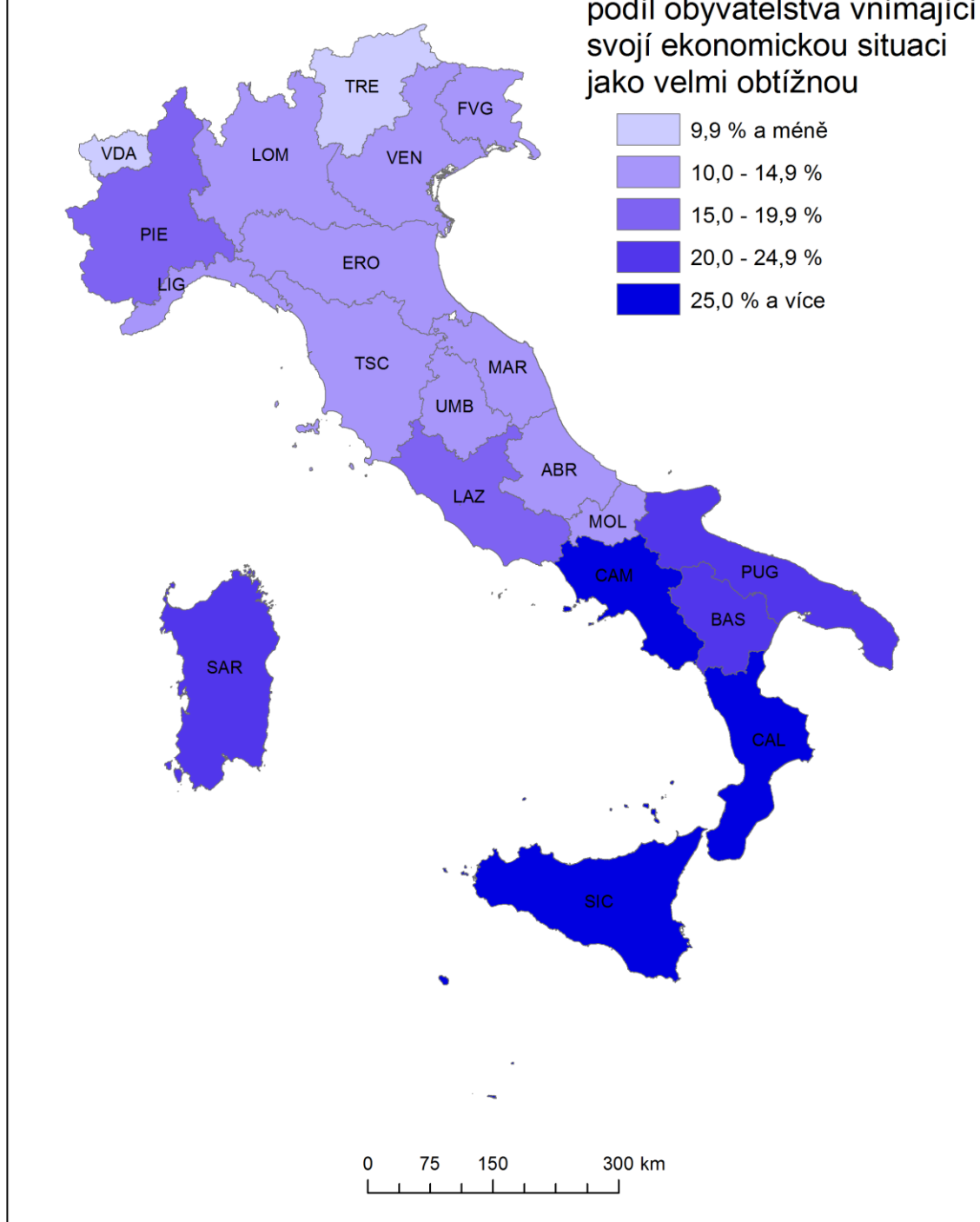
Podobným ukazatelem jako míra chudoby je percepce ekonomické situace. Dotazované domácnosti měli při šetření v roce 2008 zhodnotit svou ekonomickou situaci, přičemž jim bylo nabídnuto zařazení do čtyř kategorií. Jejich živobytí mohlo být buď snadné až velmi snadné, s malými obtížemi, s obtížemi, či s velkými obtížemi. Kartogram v této práci (Obr. 13) byl zaměřen právě na domácnosti hodnotící svou ekonomickou situaci jako velmi obtížnou.

Nejvíce pozitivní výsledky lze sledovat u domácností ve třech alpských regionech, z nichž ani v jednom svojí situaci nehodnotí jako velmi obtížnou více než 10 % domácností. Nejlépe byla situace hodnocena v Tridentsku-Horní Adiže, kde do zkoumané kategorie spadá pouze 7,4 % všech domácností. Následují regiony Valle d'Aosta (8,1 %) a Furlánsko-Julské Benátsko (10,0 %). Podobně kladné výsledky nalezneme i v poněkud jižněji položeném regionu Marche, kde svoji ekonomickou situaci hodnotí jako velmi obtížnou pouze 10,1 % domácností. Na pomyslné páté příčce se nachází ekonomicky silný region Emilia-Romagna (10,5 %).

Daleko závažnější je situace v nejižnějších italských regionech. Na Sicílii svoji ekonomickou situaci jako velmi obtížnou označuje plných 30,4 % domácností. Hlavním

důvodem je vysoká nezaměstnanost a tudíž i nižší příjmy a životní úroveň. Tristní situaci nenapomáhají ani ceny bydlení, které jsou ve vztahu k příjmu v kontextu okolních regionů vyšší. Z podobných důvodů je vysoce negativní situace i v Kampánii, kde svoji ekonomickou situaci jako velmi obtížnou vidí 28,4 % domácností. Na následujících místech se nacházejí další jižní regiony jako Kalábrie (25,6 %), Apulie (23,8 %) a Basilicata (23,0 %). Výsledky měření disparit v percepci ekonomické situace tak korespondují se zjištěními týkajícími se relativní míry chudoby a také velmi úzce s nezaměstnaností, která je popsána níže.

Percepce ekonomické situace v regionech Itálie v roce 2008

Obr. 13 Percepce ekonomické situace v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.3 Ekonomika

5.3.1 Hrubý domácí produkt

Hrubý domácí produkt (dále jen HDP) je jedním z faktorů, které nejlépe ukazují ekonomické rozdíly mezi jednotlivými státy či regiony. Pro potřeby této práce byl vybrán ukazatel HDP na osobu v paritě kupní síly (PKS), který dobře vystihuje nerovnosti mezi italskými regiony (Obr. 14). Data jsou vztažena k roku 2009. Průměrný HDP na osobu v PKS činil v Itálii 25 400 EUR, což je lehce nad celkovým průměrem Evropské unie. V zemi je ovšem jasně patrný velký rozdíl mezi prosperujícími a zaostalejšími regiony.

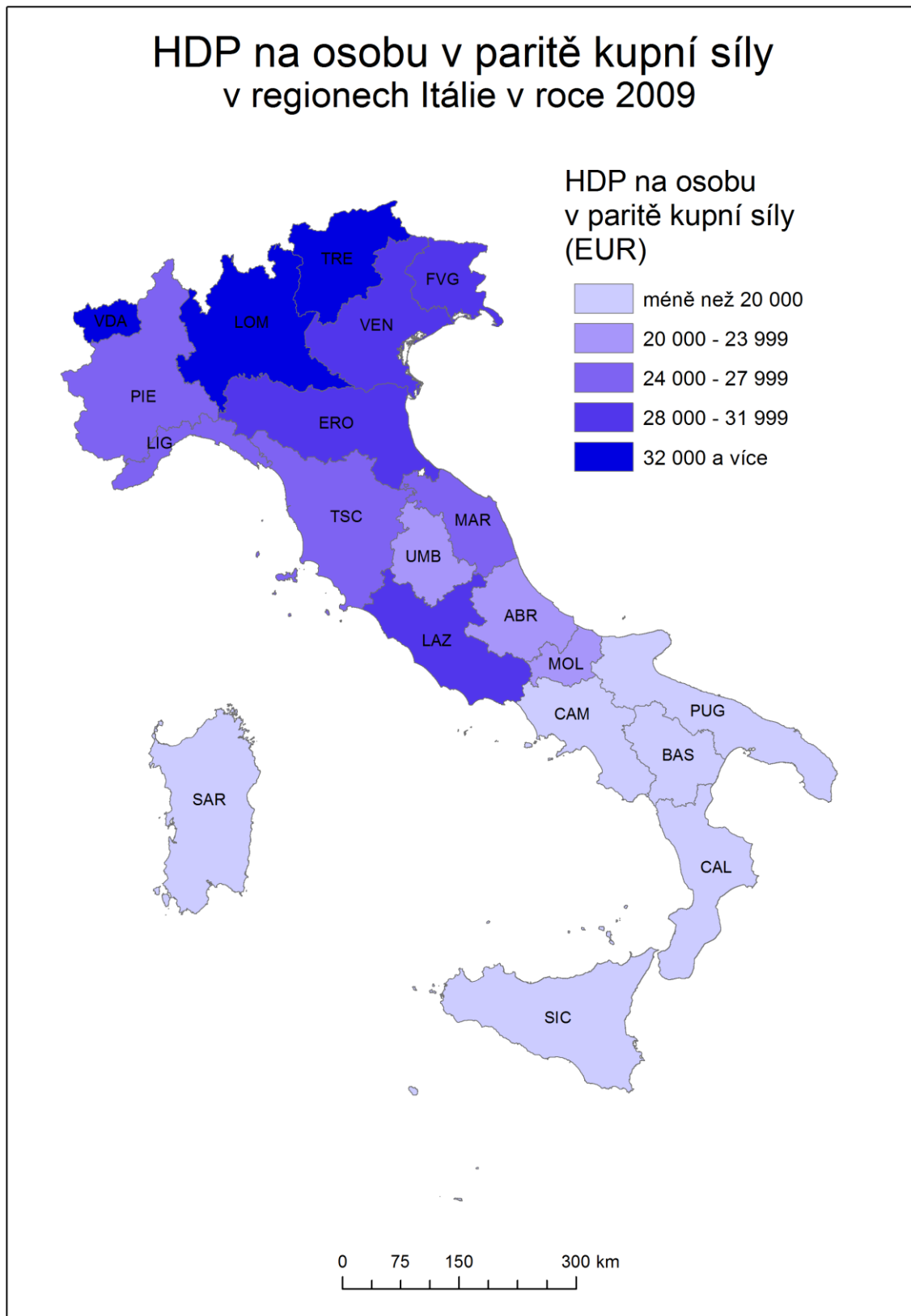
Na špičce statistik HDP na osobu v PKS se v Itálii nacházejí výhradně severní regiony. Vůbec nejvyšším číslem se může pochlubit Tridentsko-Horní Adiže (33 200 EUR). Tento horský region, který svůj HDP zakládá zejména na službách a cestovním ruchu, se svojí silnou ekonomikou podobá Rakousku, s kterým sousedí. Jeho podstatná část také dříve Rakousku patřila a na ekonomické výsledky má zde dodnes vliv početná německy mluvící menšina. Druhým nejvyšším HDP na osobu v PKS se může pochlubit lidnatá Lombardie (32 500 EUR). Kromě vyspělého a silného průmyslu (např. strojírenství) má na toto vysoké číslo vliv i fakt, že zde sídlí největší italské společnosti a hlavní město regionu Milán je největším centrem finančnictví a služeb v zemi. Regionem s třetím nejvyšším HDP na osobu v PKS je Valle d'Aosta (32 300 EUR). Hlavním motorem ekonomiky je zde podobně jako v Tridentsku-Horní Adiže vysokohorská turistika a cestovní ruch. Nad hranicí 30 000 EUR na osobu se pohybuje ještě region Emilia-Romagna (31 000 EUR). V tomto ekonomicky silném regionu je velmi produktivní jak průmysl (zejména strojírenský, automobilový), tak zemědělství, využívající úrodné Pádské nížiny. Nad průměrem celoitalského HDP na osobu v PKS se pohybují všechny regiony severu a středu s výjimkou vnitrozemské Umbrie.

Opačný pól žebříčku okupují nepříliš překvapivě regiony Mezzogiorna. Absolutně nejnižší HDP na osobu v PKS v roce 2009 v Itálii vykazovala Kampánie (16 400 EUR). Tato hodnota nedosahuje ani poloviny té, kterou se chlubí nejlépe postavený italský region Tridentsko-Horní Adiže. Tradičně zemědělská oblast se jen pomalu přizpůsobuje novým podmínkám, při hodnocení HDP na osobu doplácí také na relativně vysoký počet obyvatel. Jen o něco málo vyšší HDP na obyvatele v PKS vykazuje nejjihnější pevninský region Kalábrie (16 500 EUR). Problémy zde jsou obdobné jako v blízké Kampánii. HDP na osobu v PKS nižší než 17 000 EUR měly v roce 2009 ještě Sicílie (16 700 EUR) a Apulie (16 800

EUR). Na Sicílii dobrému fungování ekonomiky nenaspomáhá ani stále velký vliv místní mafie a tudíž rozšířená ekonomická kriminalita.

Ukazatel hrubého domácího produktu na osobu v paritě kupní síly jednoznačně potvrzuje rozdíl mezi bohatým severem a chudým jihem v rámci Italské republiky. Přitom tato divergence se začíná projevovat až od dvacátého století. Např. ještě na konci 19. století byl HDP na hlavu stejně vysoký v Lombardii a dnes nejhůře postavené Kampánii. Ekonomické rozdíly postupně vzrůstaly od meziválečného období, vrcholily v 50. letech a dodnes jsou jasně znatelné (Daniele, Malanima, 2007).

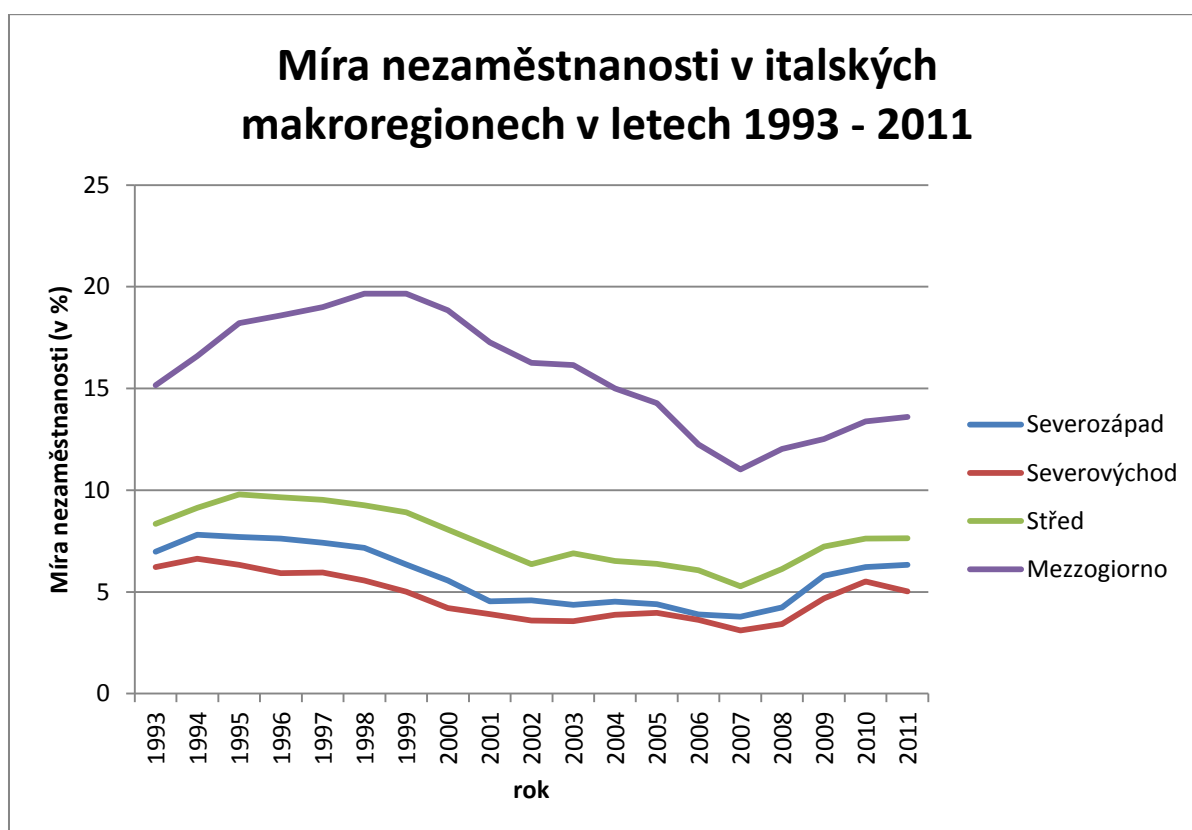
HDP na osobu v paritě kupní síly v regionech Itálie v roce 2009

Obr. 14 HDP na osobu v PKS v regionech Itálie v roce 2009 (zdroj: Eurostat, 2012)

5.3.2 Nezaměstnanost

Jedním z klasických ukazatelů, pomáhajících nejlépe odkrýt zdraví ekonomiky a pracovního trhu, je nezaměstnanost. Pro účely této práce byla vybrána míra nezaměstnanosti v italských regionech, a to pro 3 různé roky (2001, 2007, 2011). Díky tomu je možné srovnat také vývoj nezaměstnanosti v jednotlivých regionech, stejně jako vliv ekonomické krize v posledních letech. Pro přehlednost je přidán graf vývoje míry nezaměstnanosti v italských makroregionech v období 1993-2011 (Obr.15).

Obr. 15 Graf míry nezaměstnanosti v italských makroregionech v letech 1993 – 2011 (zdroj: Istat.it, 2012)

V roce 2001 (Obr. 16) trpěla suverénně nejvyšší mírou nezaměstnanosti Sicílie, činila tehdy plných 22,0 %. Pokud se podíváme na míru nezaměstnanosti mezi ženami, vyšplhala se v tom roce na Sicílii až na hrůzných 30,8 % (Istat.it, 2012). V Itálii jako celku se přitom míra nezaměstnanosti u osob starších 15 let pohybovala na 9,0 %. Dalšími nezaměstnaností silně postiženými regiony byly v roce 2001 jihoitalská Kalábrie (18,9 %) a Kampánie (18,8 %). Míru nezaměstnanosti vyšší než 13 % vykazovaly i další regiony Mezzogiorna, konkrétně Basilicata, Apulie a Sardinie. Diametrálně odlišná byla v tomto roce situace v regionech jako

Emilia-Romagna (míra nezaměstnanosti 3,2 %), Tridentsko-Horní Adiže (3,2 %), Lombardie (3,3 %) nebo Valle d'Aosta (3,6 %). Regionální disparity v nezaměstnanosti byly v roce 2001 v Itálii obrovské a do jisté míry pokračováním situace z 90. let, jak uvádí Taylor, Bradley (1997).

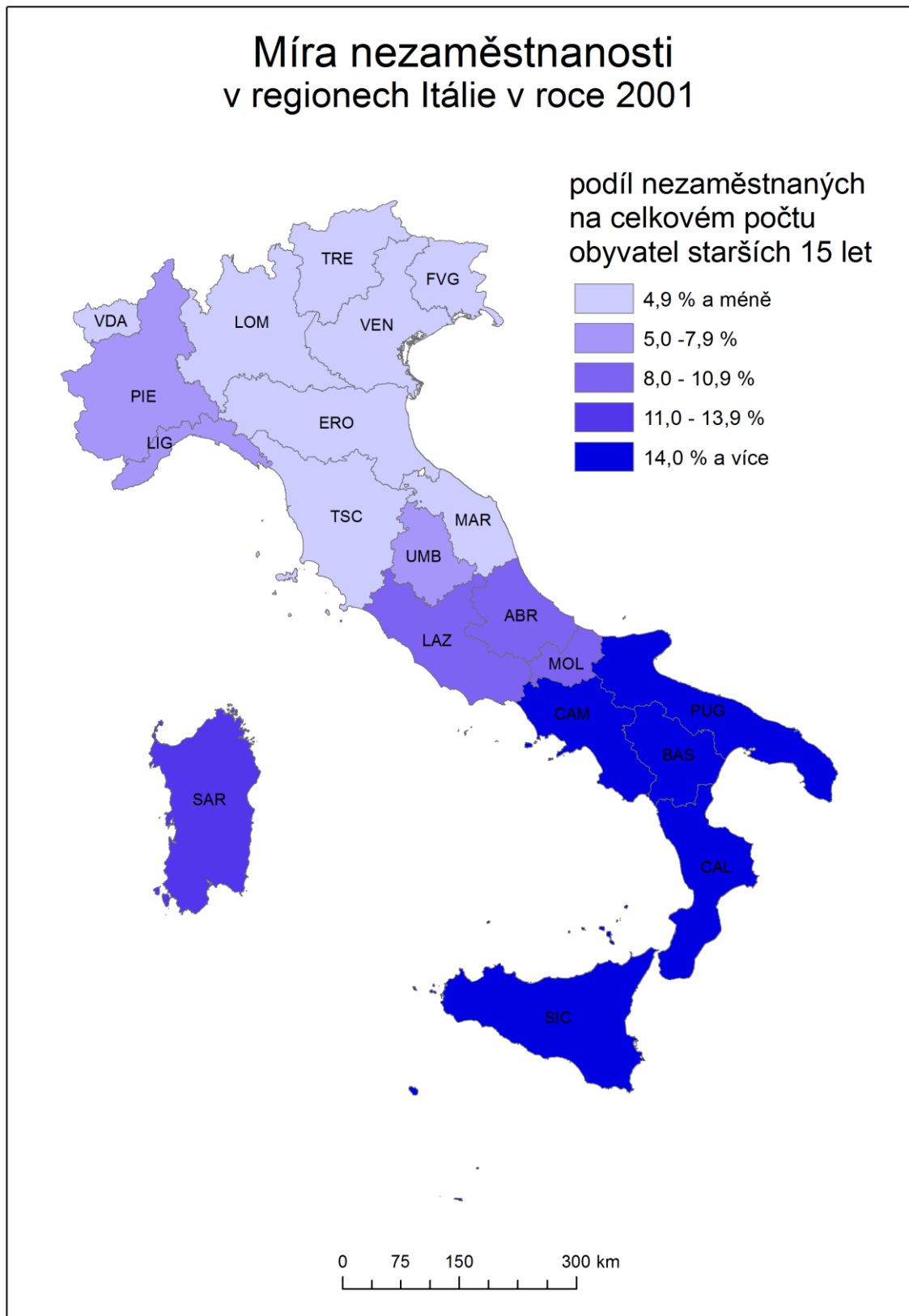
Rok 2007 (Obr. 17) byl v Itálii ve znamení nejnižší míry nezaměstnanosti v poslední dekádě. Celonárodní průměr klesl na 6,1 %. Nejvyšší nezaměstnaností stále trpěli obyvatelé Sicílie (13,0 %), ovšem míra nezaměstnanosti klesla oproti roku 2001 o více než 41 %, což je největší zlepšení situace ze všech italských regionů. Podobně se podařilo zlepšit situaci i v Kalábrii a Kampánii, kde míra nezaměstnanosti klesla shodně na 11,2 %. Tyto tři regiony ovšem stále zůstaly těmi s nejvyšší nezaměstnaností. Pokles nezaměstnanosti nastal ve všech regionech kromě průmyslové Lombardie a Toskánska. Míra nezaměstnanosti zde stoupla oproti roku 2001 o necelá 3 %, v Toskánsku o 2 %. Nejlépe si v roce 2007 vedly opět regiony Tridentsko-Horní Adiže a Emilia-Romagna (míra nezaměstnanosti pouhých 2,7 %, resp. 2,9 %). Mírou nezaměstnanosti pod 3,5 % se mohly pochlubit ještě Valle d'Aosta, Benátsko, Furlánsko-Julské Benátsko a již zmíněná Lombardie.

O tom, jaký vliv měla na regionální rozložení nezaměstnanosti v Itálii vliv světová finanční a ekonomická krize posledních let, svědčí údaje o míře nezaměstnanosti v roce 2011 (Obr. 18). Největší nárůst nezaměstnanosti oproti roku 2007 je zaznamenán v jinak ekonomicky silných italských regionech, které však postihla krize zejména automobilového průmyslu, který je v nich silně zastoupen. Vůbec největší vzestup míry nezaměstnanosti zažil dříve bezproblémový region Emilia-Romagna, během čtyř let stoupla míra nezaměstnanosti o 85 %. Obdobně na tom jsou další regiony s podobnou strukturou ekonomiky jako Piemont (nárůst o 80 %) a Lombardie (nárůst o 68 %). Míra nezaměstnanosti vzrostla ve všech regionech Itálie, nejméně to bylo na uzdravující se Sicílii (jen 11 % oproti roku 2007). Ta již s mírou nezaměstnanosti 14,4 % opustila i poslední místo v tabulkách, kam se propadla Kampánie (15,5 %). Na posledních sedmi místech nadále zůstávají regiony Mezzogiorna, což dokazuje přetrvávající problém severo-j jižních disparit. Nejnižší mírou nezaměstnanosti se stále může chlubit Tridentsko-Horní Adiže (3,9 %), následované Benátskem (5,0 %) a Furlánskem-Julským Benátskem (5,2 %). Vesměs se tak jedná o regiony Severovýchodu.

Celkově se oproti roku 2001 zmenšily rozdíly v nezaměstnanosti mezi jednotlivými italskými regiony, nadále však platí, že regiony Mezzogiorna mají nezaměstnanost vyšší než regiony Severu a Středu. Na rozdíl od většiny z těchto bohatších regionů se však míra

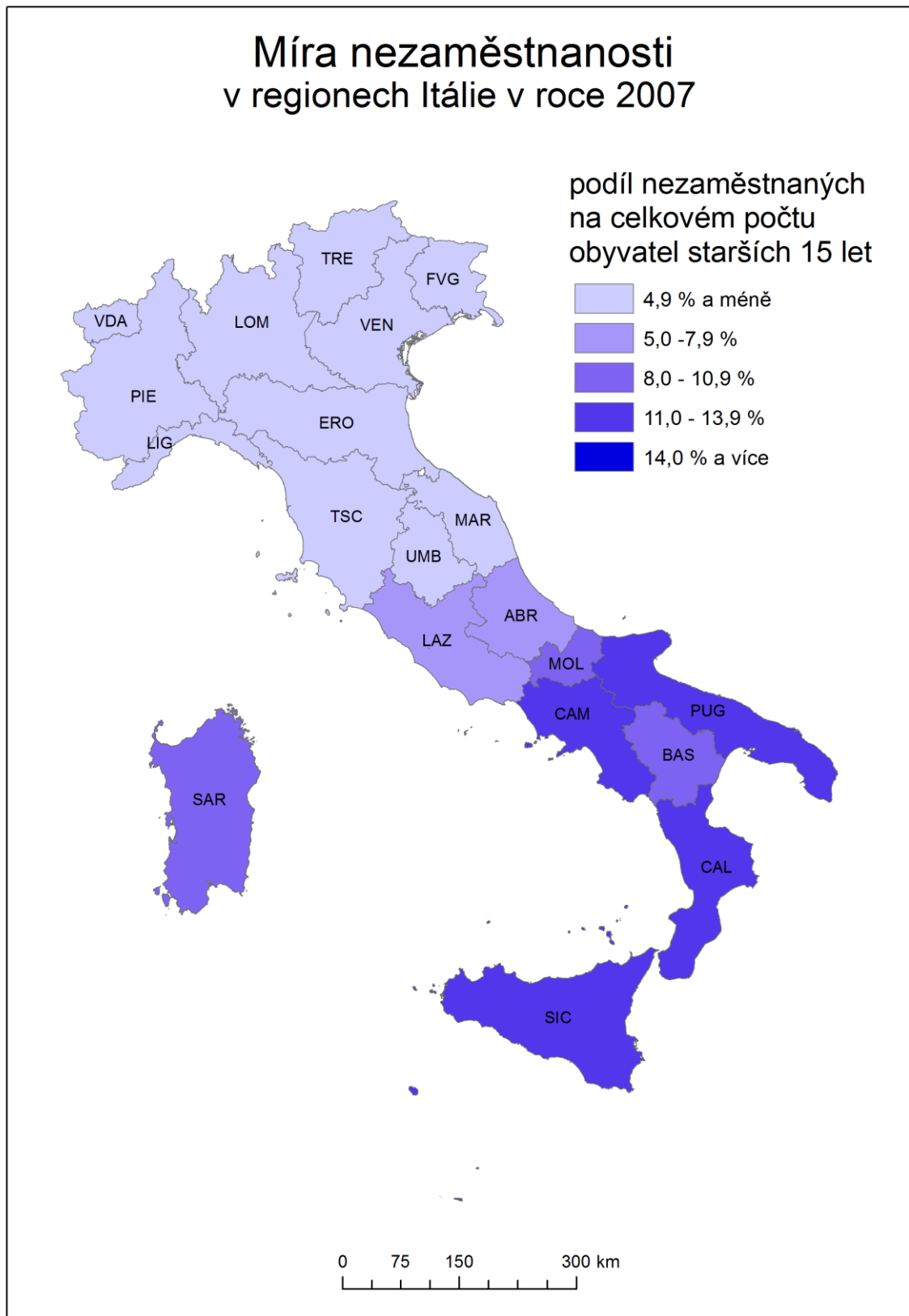
nezaměstnanosti v těchto jižních regionech v posledním desetiletí snížila, což je určitě i důsledek světové ekonomické krize, která více postihla severní regiony.

Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2001

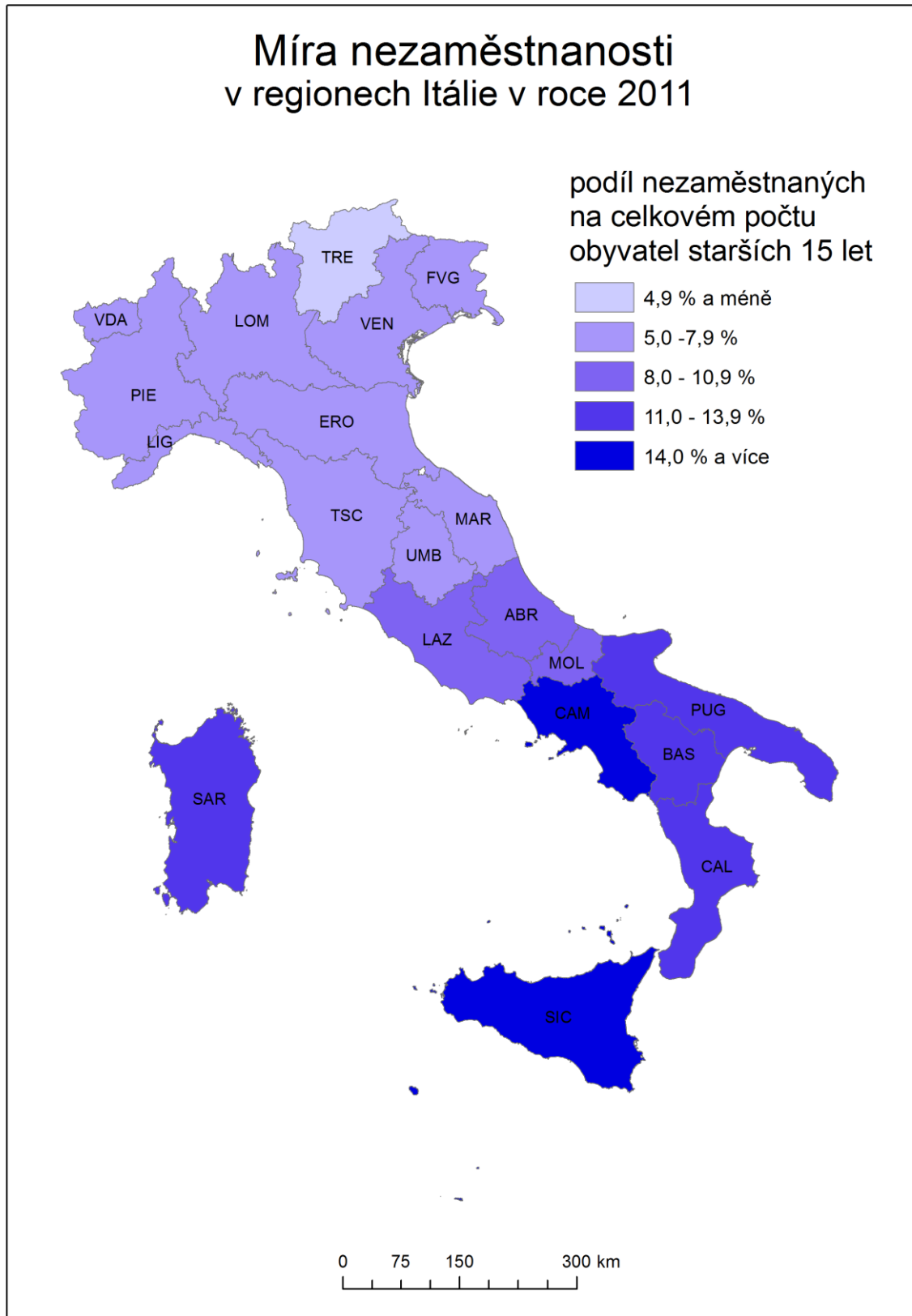
Obr. 16 Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2001 (zdroj: Istat.it, 2012)

Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2007

Obr. 17 Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2007 (zdroj: Istat.it, 2012)

Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2011

Obr. 18 Míra nezaměstnanosti v regionech Itálie v roce 2011 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.4 Vzdělání

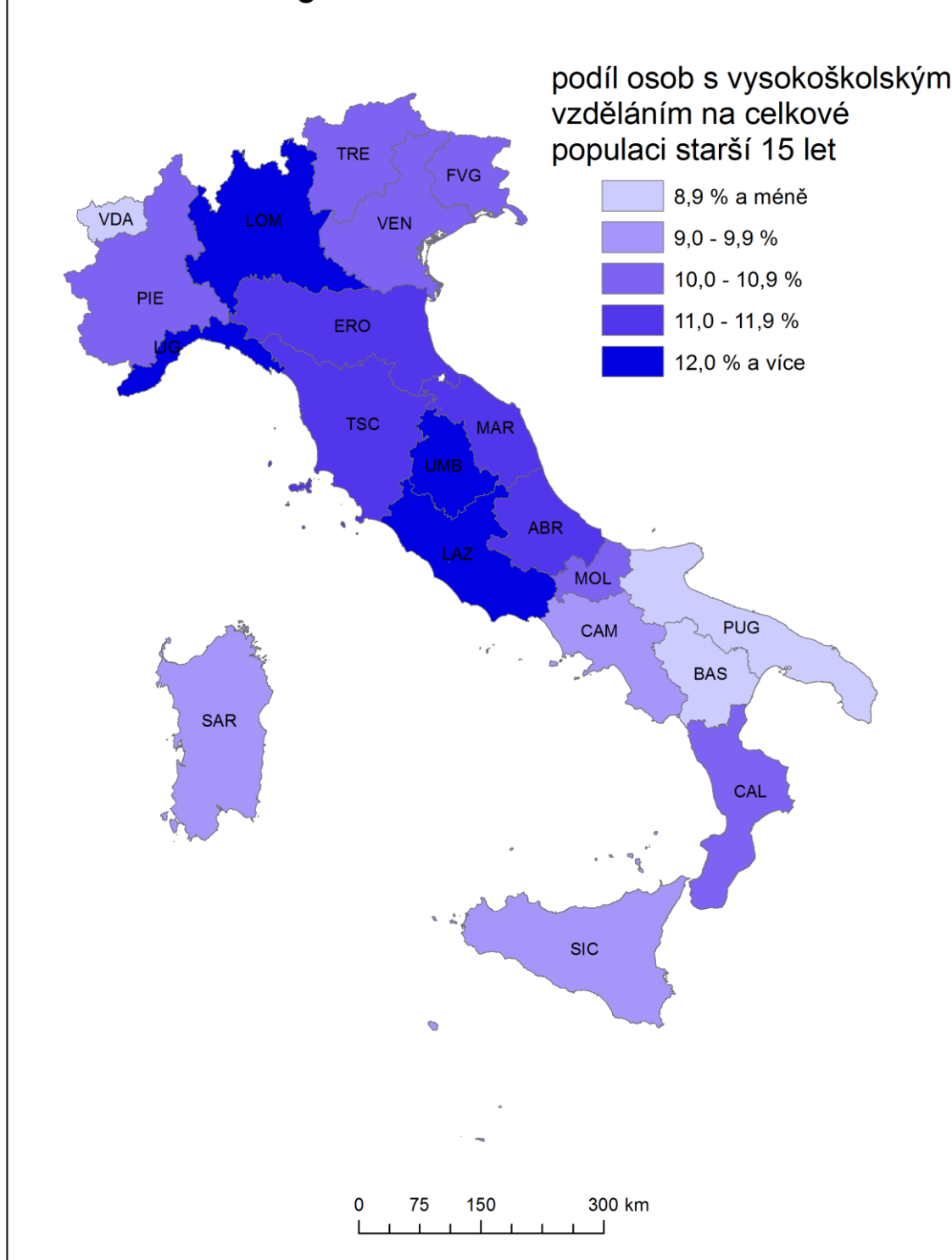
5.4.1 Podíl osob s vysokoškolským vzděláním

Na celkový rozvoj regionů má významný vliv také lidský kapitál. Je zřejmé, že čím větší je podíl osob s vyšším vzděláním, tím lepší vyhlídky rozvoje daný region má. Proto byl jako jeden z ukazatelů regionálních disparit zvolen podíl osob s vysokoškolským vzděláním na celkovém počtu obyvatel regionu starších patnácti let (Obr. 19). Data jsou vztažena k roku 2010 a průměrná hodnota pro celou Italskou republiku v tomto roce činila 11,1 %.

Nejvyšším podílem vysokoškoláků se může pochlubit region Lazio (14,7 %). Hlavním důvodem je hlavní město Řím, které je nejen centrem terciárního vzdělání, ale jako největší italské město také nabízí nejvíce pracovních pozic s nutností vysokoškolského vzdělání. Na druhém místě se nachází Ligurie, kde je mezi místním obyvatelstvem starším patnácti let celých 13,6 % těch, kteří vlastní vysokoškolský diplom. Příčinou bude nejspíš imigrace bohatých italských obyvatel (často právě vysokoškolsky vzdělaných), kteří zde mají své luxusní přímořské rezidence. Hranici 12 % obyvatel s vysokoškolským vzděláním překračují shodnou hodnotou 12,1 % ještě Lombardie, s velkým městem Milánem proslulým finančnictvím, a Umbrie. Celkově je zajímavé, že vyšší podíl vysokoškoláků vykazují regiony Středu, nikoliv ve většině ukazatelů vítězícího Severu.

Na opačném konci žebříčku podle očekávání figurují regiony Jihu, ovšem překvapujícím může být vůbec nejnižší podíl vysokoškoláků v severozápadním regionu Valle d'Aosta (pouze 8,5 %). Způsobeno to je zprvce místními tradičními odvětvími ekonomiky, zejména zemědělstvím, které nevyžadují příliš vysoce vzdělanou pracovní sílu, a zadruhé odlivem mladých lidí a vzdělaných elit regionu, kteří se stěhují za odpovídajícími pracovními příležitostmi do sousedních silných regionů. Z jižních regionů je nejmenší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v Apulii a regionu Basilicata (oba 8,9 %), následovaných Sicílií (9,2 %). Celkově nejsou rozdíly mezi italskými regiony v podílu vysokoškoláků příliš veliké, ovšem polarita mezi Severem-Středem a Jihem je znatelná.

Osoby s vysokoškolským vzděláním v regionech Itálie v roce 2010

Obr. 19 Osoby s vysokoškolským vzděláním v regionech Itálie v roce 2010 (zdroj: Istat.it, 2012)

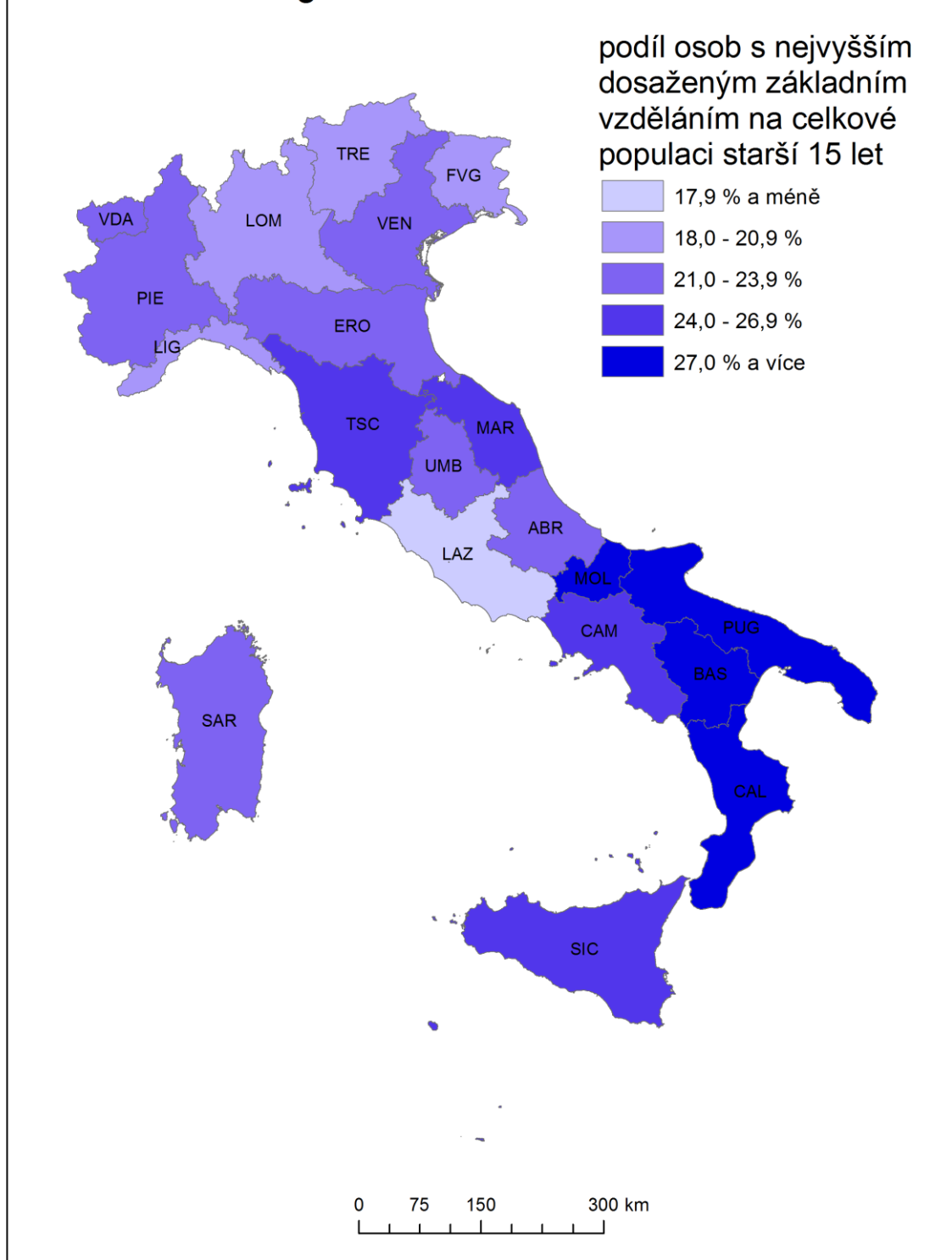
5.4.2 Podíl osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním

Podobné výsledky jako podíl vysokoškoláků nám může poskytnout i jeho opak, tedy podíl osob starších 15 let s nejvyšším dosaženým základním vzděláním (tedy nejnižším možným, Obr. 20). V Itálii jako celku se v této kategorii v roce 2010 nacházelo 23,3 % obyvatelstva.

Nejméně osob s nejvyšším základním vzděláním žije podle očekávání v regionu Lazio (17,2 %), což souvisí i s výše zjištěným podílem vysokoškolsky vzdělaných. Pod 20 % osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním dosahuje ještě Tridentsko-Horní Adiže (19,2 %). Z toho je patrné, že v regionu je výrazný podíl osob s nejvyšším dosaženým středoškolským vzděláním, nacházejících uplatnění také v hojně rozvinutém cestovním ruchu, jelikož v podílu vysokoškoláků na obyvatelstvu patří region do italského průměru. Na následujících místech nalezneme další severní regiony Furlánsko-Julské Benátsko (20,3 %), Ligurii a Lombardii (shodně 20,5 %).

Největší podíl osob starších 15 let s nejvyšším dosaženým základním vzděláním žije v jihoitalské Apulii (28,6 %). Mezi hlavní důvody patří zemědělská tradice, stejně jako velká rozloha venkovských oblastí na úkor velkých měst a center vzdělání. Podobná situace je i v dalších jižních regionech, jako jsou Basilicata (27,8 %), Molise (27,3 %) a Kalábrie (27,3 %). Zajímavostí je vysoký podíl osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním v Toskánsku (26,5 %), což by se dalo přičíst významu místního tradičního zemědělství, nebo relativní blízkosti Říma, kam může směřovat lépe vzdělaná část populace. V celkovém zhodnocení je i v ohledu osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním patrná jistá zaostalost regionů jižní Itálie.

Osoby s nejvýše základním vzděláním v regionech Itálie v roce 2010

Obr. 20 Osoby s nejvýše základním vzděláním v regionech Itálie v roce 2010 (zdroj: Istat.it, 2012)

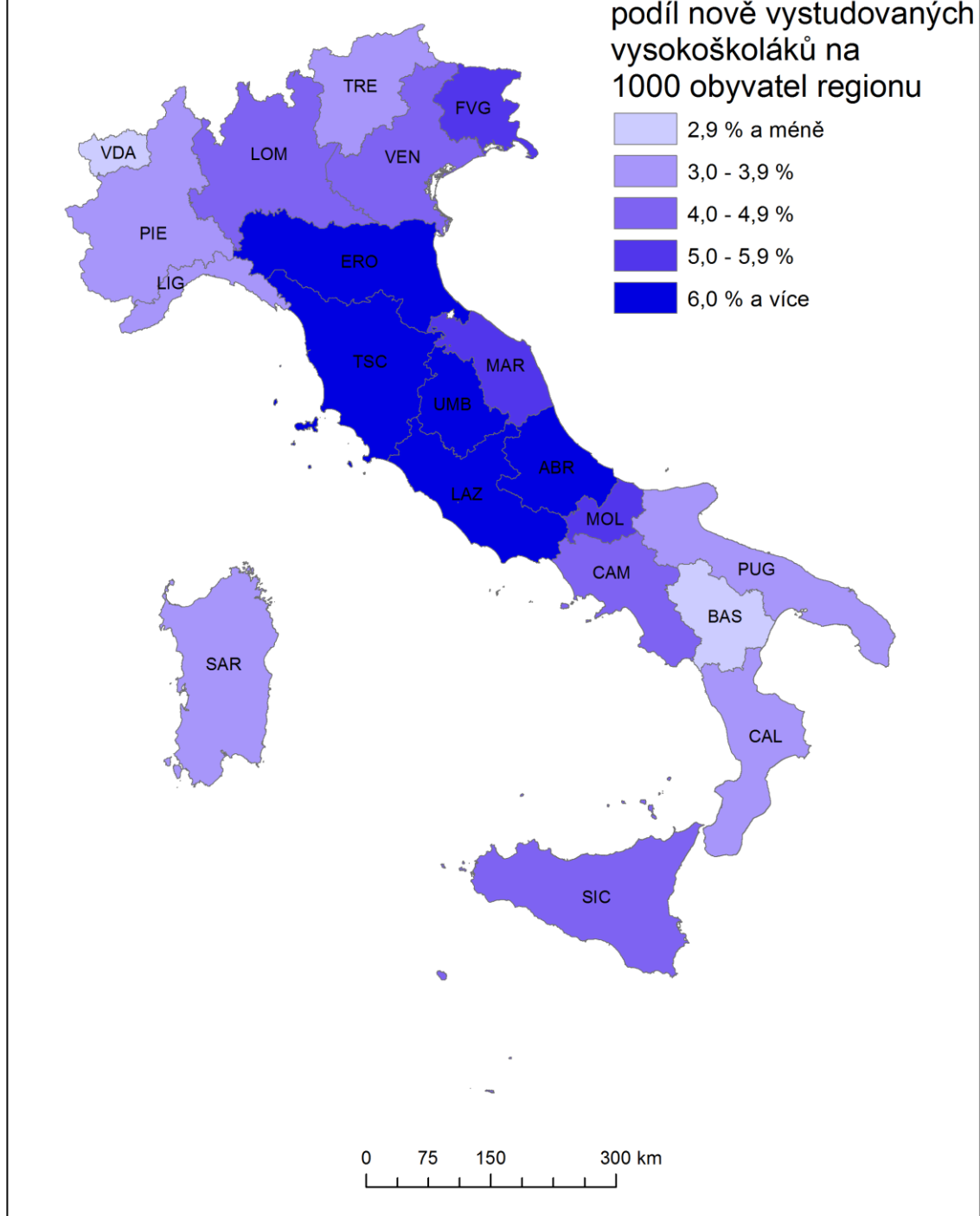
5.4.3 Absolventi vysokoškolských programů

Důležitou součástí problematiky vzdělání je také přístup k němu. Rozmístění univerzit a vysokých škol v Itálii může do jisté míry vysvětlit disparity jak ve vzdělání, tak celkové, mezi jednotlivými regiony. Pro tento účel byl vybrán ukazatel znázorňující podíl nově vystudovaných vysokoškoláků na 1000 obyvatel regionu v daném roce (2008). Jedná se tedy o absolventy studující na školách v řešeném regionu (Obr. 21).

Nejvyšším podílem absolventů na 1000 obyvatel se pyšní Abruzo (8,1), které jsou součástí makroregionu Jih. Je ovšem nutné brát zřetel na jeho těsné sousedství s regiony střední Itálie, která se, jak bude níže patrné, vyznačuje nejvyšším počtem absolventů v zemi. Na druhém místě nalezneme region Lazio (7,5 absolventů na 1000 obyvatel) s tradičním studijním centrem Římem. Vysokým podílem absolventů jsou charakterizovány také sousední Umbrie (6,5), Toskánsko (6,3) a Emilia-Romagna (6,3), kde se nacházejí ty nejstarší a nejslavnější Italské university, jako ta v Padově nebo Boloni. Ze zjištěných údajů je patrné, že hustota a velikost univerzit v těchto regionech má vliv i na celkovou vzdělanost jejich obyvatelstva, řešenou v předchozích kapitolách.

Toto tvrzení platí i v případě regionů s nejnižším podílem obyvatel s vysokoškolským vzděláním. Na 1000 obyvatel regionu Valle d'Aosta totiž v roce 2008 připadlo jen 1,1 vysokoškolského absolventa. Toto číslo by se však postupně mělo navyšovat, jelikož v Aostě byla nedávno založena univerzita (Oppedisano, 2011). V regionu Basilicata na jihu Itálie hodnota činila 1,8, nízký podíl absolventů měl i horský region Tridentsko-Horní Adiže (3,0) nebo Sardinie (3,5). Tyto výsledky více méně korespondují s podíly vysokoškolsky vzdělaných osob žijících v regionech. Je tedy jisté, že velikost a rozmístění univerzit s úrovní vzdělání obyvatelstva úzce souvisí. Problematice reformy vysokého školství z 90. let, která měla za úkol zredukovat tyto regionální rozdíly, se věnuje V. Oppedisano (2011). V zakládání nových universit, především v jižních regionech, které reforma započala, nevidí pouze pozitiva a upozorňuje na nízkou efektivitu tohoto opatření.

Absolventi vysokoškolských programů v regionech Itálie v roce 2008

Obr. 21 Absolventi vysokoškolských programů v regionech Itálie v roce 2008 (zdroj: Istat.it, 2012)

5.5 Souhrnný index regionálních disparit

Komplexně zhodnotit úroveň disparit jednotlivých regionů má za úkol souhrnný index regionálních disparit. Ten zahrnuje několik ukazatelů rozdílů zároveň a je tak velmi relevantní k posouzení celkového prospívání jednotlivých regionů. Dílčí ukazatele souhrnného indexu byly zvoleny tak, aby se dotýkaly všech částí socioekonomické sféry, které byly v práci zkoumány. Pro zjištění konečné hodnoty souhrnného indexu bylo použito bodové metody, kdy se po sečtení bodů ze všech sedmi vybraných ukazatelů mohla nejvyšší možná hodnota indexu rovnat 7000 bodům. Zvoleny byly tyto ukazatele:

- **HDP na obyvatele v paritě kupní síly** v roce 2009 (maximální hodnota = 1000 bodů)
- **podíl osob s vysokoškolským vzděláním** na celkovém počtu obyvatel starších 15 let v roce 2010 (maximální hodnota = 1000 bodů)
- **naděje na dožití** při narození mužů v roce 2008 (maximální hodnota = 1000 bodů)
- **index změny počtu obyvatel mezi lety 2011 a 2050** dle středního scénáře demografické projekce, kdy je počtu obyvatel v roce 2011 přiřazena hodnota 100 (maximální hodnota = 1000 bodů)
- **podíl cizinců** na celkovém počtu obyvatel v roce 2008
- **podíl osob nevnímajících svojí ekonomickou situaci jako velmi obtížnou** v roce 2008 (maximální hodnota = 1000 bodů)
- **míra zaměstnanosti** v roce 2011 (maximální hodnota = 1000 bodů)

Tab. 3 Souhrnný index regionálních disparit v regionech Itálie v letech 2008 – 2011

region	HDP na hlavu v PKS v roce 2009 (EUR)	podíl osob s vysokoškolským vzděláním v roce 2010 (%)	naděje mužů na dožití v roce 2008 (let)	index změny počtu obyvatel mezi lety 2011 a 2050	podíl cizinců v populaci v roce 2008 (%)	percepce ek. situace v roce 2008 (viz výše) (%)	míra zaměstnanosti v roce 2011 (%)	souhrnný index regionálních disparit
Piemont	27100	10,5	79,2	103,6	7,1	83,7	92,4	6042
Valle d'Aosta	32300	8,5	79,2	104,0	5,2	91,9	94,7	5966
Ligurie	27100	13,6	79,1	96,5	5,7	86,7	93,7	6076
Lombardie	32500	12,1	79,9	115,8	8,5	87,1	94,2	6640
Tridentsko-Horní Adiže	33200	10,6	80,2	122,3	7,0	92,7	96,1	6526
Benátsko	29200	10,2	79,8	115,2	8,4	87,1	95,0	6403
Furlánsko-Julské Benátsko	28200	10,0	79,0	104,5	6,8	90,0	94,8	6112
Emilia-Romagna	31000	11,8	80,0	124,0	8,6	89,5	94,7	6682
Toskánsko	27800	11,2	80,1	110,2	7,5	87,5	93,5	6277
Umbrie	23400	12,1	80,0	115,4	8,6	87,4	93,5	6369
Marche	25600	11,7	80,3	113,2	7,4	89,9	93,3	6290
Lazio	29500	14,7	79,1	113,2	7,0	82,8	91,1	6451
Abruzy	21000	11,7	79,2	103,9	4,5	85,5	91,5	5654
Molise	20500	10,5	79,2	87,2	2,0	85,8	90,1	5112
Kampánie	16400	9,6	77,7	87,7	2,0	71,6	84,5	4704
Apulie	16800	8,9	79,7	87,1	1,6	76,2	86,9	4716
Basilicata	18300	8,9	79,4	78,6	1,6	77,0	88,0	4717
Kalábrie	16500	10,1	79,4	85,7	2,5	74,4	87,3	4866
Sicílie	16700	9,2	78,7	89,8	2,0	69,6	85,6	4700
Sardinie	19500	9,4	78,8	89,2	1,5	77,9	86,5	4841

zdroj: Istat.it, 2012; Eurostat, 2012, vlastní výpočty

Na základě vypočítaných hodnot souhrnného indexu byly jednotlivé regiony rozděleny do pěti kategorií na velmi příznivě se vyvíjející, příznivě se vyvíjející, méně příznivě se vyvíjející, nepříznivě se vyvíjející a velmi nepříznivě se vyvíjející regiony. Regiony nepříznivě a velmi nepříznivě se vyvíjející pak můžeme považovat za disparitní. Rozdělení regionů do těchto kategorií znázorňuje mapový výstup (Obr. 22).

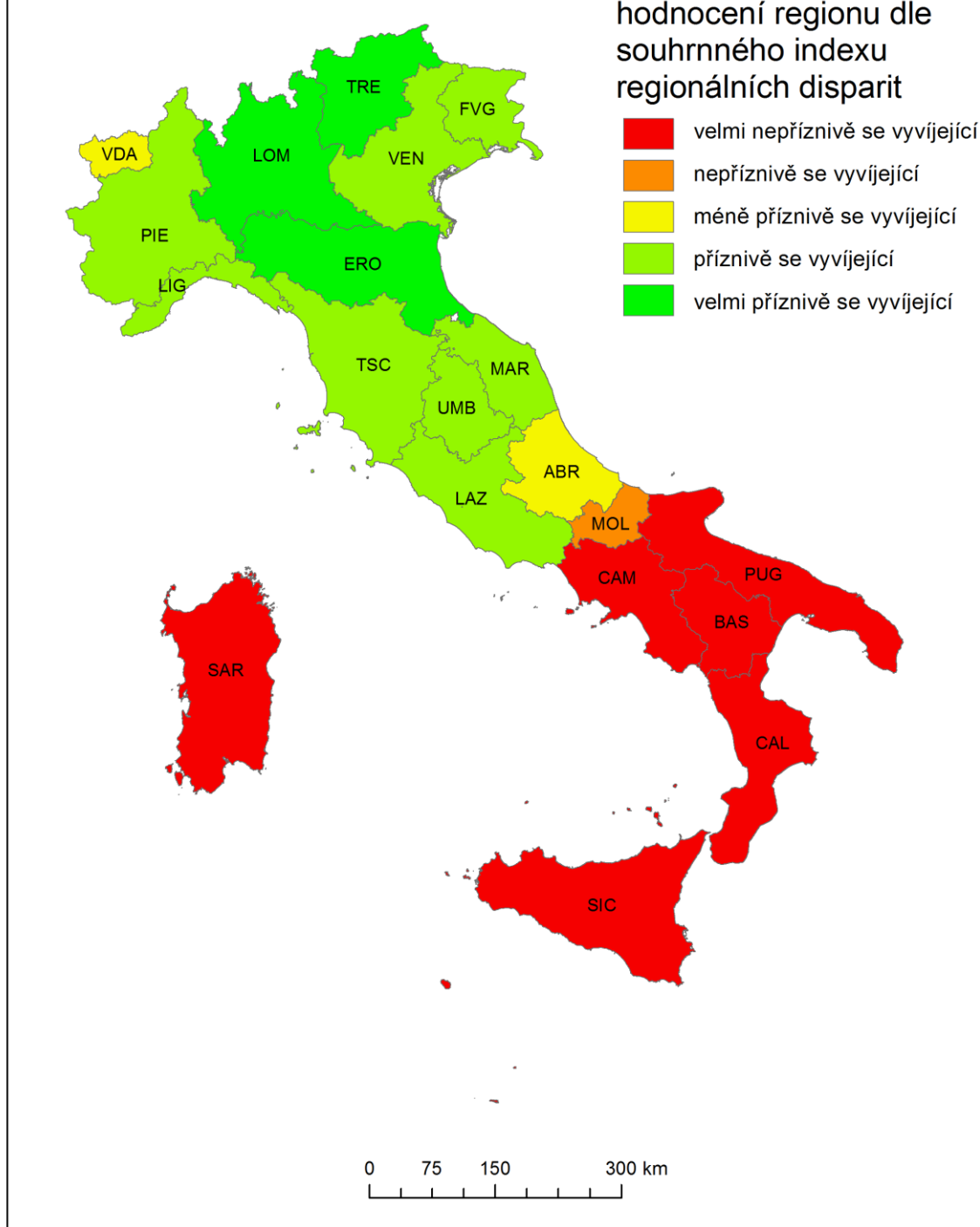
Vůbec nejlepšího celkového bodového hodnocení v rámci souhrnného indexu regionálních disparit dosáhl region Emilia-Romagna (6682). Vděčí za to svému vyspělému průmyslu a službám, výkonnému zemědělství Pádské nížiny a také velké imigraci, díky níž má dobré populační vyhlídky. Druhým nejpríznivěji se vyvíjejícím regionem je sousední Lombardie (6640 bodů). Důvody její prosperity jsou obdobné, velkou roli v ekonomickém výkonu zde hraje město Milán se svým rozvinutým finančnictvím a službami. Hranici 6500 bodů přesáhlo ještě Tridentsko-Horní Adiže (6526), které je ekonomicky nejstabilnějším italským regionem s nejnižší nezaměstnaností a nejvyšším HDP na hlavu. Mezi příznivě se vyvíjející regiony můžeme zařadit region Lazio s hlavním městem Itálie Římem (6451 bodů), který jako centrum vzdělání vyniká zejména v podílu vysokoškolsky vzdělaného

obyvatelstva, kde je nejlepší v zemi. Na dalších příčkách nalezneme Benátsko, Umbrii, Marche, Toskánsko, Furlánsko-Julské Benátsko, Ligurii a Piemont. Tyto všechny regiony také překonávají hranici 6000 bodů a můžeme je zařadit mezi příznivě se vyvíjející.

Jediným regionem Severu a Středu, který lze označit jako méně příznivě se vyvíjející, je Valle d'Aosta (5966 bodů). Region doplácí na svou polohu na samé severozápadní periférii země, vysoko v Alpách, stejně jako nízký podíl vysokoškoláků a celkové rezervy ve vzdělávání. Druhým z méně příznivě se rozvíjejících regionů jsou Abruzy (5654 bodů), které jsou také nejlépe postaveným regionem Mezzogiorna. Jediným regionem spadajícím do kategorie nepříznivě se vyvíjejících je pak sousední Molise (5112 bodů). Mezi velmi nepříznivě se vyvíjející regiony můžeme zařadit podle předpokladů šest regionů italského Jihu a Ostrovů. Vůbec nejhůřšího součtu bodů dosáhla Sicílie (4700), kterou sráží zejména nízká životní úroveň oproti okolním regionům, slabý je i podíl vysokoškoláků. Jen nepatrně více bodů v rámci souhrnného indexu regionálních disparit nasbírali Kampánie (4704), Apulie (4716) a Basilicata (4717), které jsou tak nejhůř se rozvíjejícími pevninskými regiony. Mezi příčiny patří kromě vysoké nezaměstnanosti také špatné demografické vyhlídky.

Souhrnný index regionálních disparit v zásadě potvrdil výsledky dílčích ukazatelů a předpokládané hluboké disparity mezi jihem a severem země byly potvrzeny. Problémy upadajících regionů se tak neprojevují pouze v některých částech života a ekonomiky, ale pronikají do většiny možných faktorů indikujících negativní regionální disparity.

Souhrnný index regionálních disparit v regionech Itálie v letech 2008 - 2011

Obr. 22 Souhrnný index regionálních disparit v regionech Itálie v letech 2008 – 2011

6 Závěr a diskuze

Cílem této bakalářské práce bylo zejména popsat a analyzovat regionální disparity na území Italské republiky. Za tímto účelem bylo nabídnuto celkem 15 ukazatelů z různých socioekonomických oborů, které na základě přiložených map a grafů přibližují problémy v jednotlivých částech země a regionech. Souhrnný index regionálních disparit v závěru práce se pak snaží tyto zjištěné poznatky shrnout a nabízí celkové hodnocení současné situace jednotlivých italských regionů.

Ačkoliv se Itálie snaží velké rozdílnosti mezi svými regiony řešit a potlačit už více než půl století, její regionální politika stále nepřináší kýžené výsledky. Naopak, oproti období 50. let 20. století, kdy započaly státem dotované snahy o vymýcení rozdílů, se situace ještě zhoršila a disparity mezi bohatými severními a chudými jižními oblastmi jsou obrovské, a to i z pohledu celoevropského měřítka. Vůbec největší rozdíly mezi italskými regiony vidíme, zkoumáme-li ekonomické ukazatele. Hrubý domácí produkt na hlavu v paritě kupní síly je v nejlépe prosperujících regionech na severu země dvakrát větší než v těch nejchudších jihoitalských, což je velkým problémem. Vzhledem k lokalizaci největších a úspěšných firem právě v regionech jako Lombardie nebo Emilia-Romagna se dá jen těžko očekávat zvrát tohoto stavu. Podobná situace panuje i v míře nezaměstnanosti, která je jasně vyšší v jižních regionech. Na druhou stranu je důležité si všimnout vlivu hospodářské krize posledních let, která měla daleko vyšší dopad na bohaté severoitalské regiony, a nárůst míry nezaměstnanosti zde byl markantnější. V kontextu posledního desetiletí se tak i díky krizi rozdíly v nezaměstnanosti italských regionů snížily.

Velké disparity ukazuje také vnitřní a vnější migrace. Fakt, že Itálie se v posledním období stala častým cílem imigrantů, je způsoben téměř výhradně severními regiony. V některých z nich už se dnes podíl cizinců na celkové populaci blíží 10 %, zatímco na samém jihu Itálie tento podíl často nedosahuje ani 2 %. Demografický vývoj, který z tohoto zjištění logicky plyne, ještě podtrhuje vnitřní migrace Italů a masový odliv obyvatelstva jižních regionů za lepšími vyhlídkami na sever země. Vliv na tento odliv má i životní úroveň obyvatel Jihu, kterou ukazatele míry chudoby nebo percepce ekonomické situace uvádějí jako nejnižší v zemi. Nedobré vyhlídky Jihu v horizontu několika následujících desítek let potvrzuje demografická projekce.

Důsledkem, ale i příčinou, současné situace v zemi je také vzdělanostní struktura obyvatelstva jednotlivých regionů. Rozdíly v podílu osob s vysokoškolským vzděláním sice nejsou nikterak obrovské, ale přesto jsou jasně znatelné a s malými výjimkami kopírují severo-jihní polaritu. Podobná situace je i u obyvatelstva s nejvyšším ukončeným základním vzděláním, kde je rozdíl mezi podílem těchto lidí v nejlépe a nejhůře postaveném regionu větší než 10 procentních bodů. Svůj vliv na vzdělanostní strukturu má i rozmístění center vzdělání, které zvýhodňuje zejména regiony střední Itálie.

Zkoumanými charakteristikami, které nejméně ukazují nebo dokonce popírají teorii chudého italského jihu a bohatého severu, jsou ty, které se dotýkají zdravotního stavu obyvatelstva. Jen zcela minimální rozdíly indikuje naděje na dožití, přestože jistý rozdíl mezi celkově lépe postaveným Severem a hůře postaveným Jihem zde nalezneme. Jakýkoliv územně geografický kontext pak postrádá ukazatel podílu osob trpících chronickými nemocemi. Koncentrace obyvatelstva, zjištěná díky ukazateli hustoty zalidnění, také nikterak nesouvisí s obvyklými regionálními disparitami v zemi.

Co se týče budoucnosti italských regionů a disparit mezi nimi, jen těžko se dá v nejbližší době čekat výraznější změna situace. Problémy, v kterých se nacházejí jižní regiony, nejsou založené jen na několika negativních faktorech, ale jsou velmi rozsáhlého charakteru. Italská regionální politika tak má před sebou velmi náročný cíl, pokud chce tyto regiony alespoň přiblížit rozvinutému severu země, který tvoří jednu z nejvyspělejších oblastí Evropy. Brzy se však také může stát, že často avizované snahy regionů severní Itálie o odtržení dojdou naplnění a situace tak nabude úplně jiných rozměrů.

7 Summary

The main objective of this bachelor thesis is to analyse and describe the problem of regional disparities in Italia which is characterized by very large extension of this problem. Regional disparities in greater extent first appeared after the World War II in this country and despite of several different regional policies there is still a lot of strong differences among italian regions.

First chapter of this work tries to bring the issue of regional disparities in general. Basic concepts, main causes and also rating and measuring of regional disparities can be found there. This chapter includes brief description of Italian and European regional policies too. Next chapter describes Italy as a whole country. It consists of physical geographical description, a brief look to history as well as description of current political system and situation. Administrative division, population and economy of the state are also outlined there. The key chapter of this thesis is the third one named Regional disparities of the Italian Republic. Present situation is analysed by 15 indicators of disparities, which should help to identify the less and the most problematic regions. Demographical, social, economical or educational indicators are used. Last part of this chapter is a complex index of regional disparities, which confirms final result that the strongest regions are located in northern Italy and the poorest ones can be found at the south of the country. All indicators and findings are also accompanied by maps or graphs.

Key words: regional disparities, Italia, regional policies, indicators of disparities, problematic regions, maps

8 Seznam použitých zdrojů

Amendola, A.; Caroleo F. E.; Coppola, G. 2004: *Regional Disparities in Europe*. [cit. 2012-05-14].

Atzeni, E.; Carboni, A. 2008: *The effects of grant policy on technology investment in Italy*. [cit. 2012-05-14].

Brunello, G.; Lupi, C.; Ordine, P. 1998: *Regional Disparities and the Italian NAIRU*. [cit. 2012-05-14].

Checchi, D.; Peragine, V. 2005: *Regional Disparities and Inequality of Opportunity: The Case of Italy*. [cit. 2012-05-14].

Daniele, V.; Malanima, P. 2011: *Are people in the South less intelligent than in the North?: IQ and the North-South disparity in Italy*. [cit. 2012-05-14].

Daniele, V.; Malanima, P. 2007: *Labour Supply in Italy 1861-2001: Structural Change and Regional Disparities*. [cit. 2012-05-14].

European Parliament. 2007: *Regional disparities and cohesion: What strategies for the future*. [cit. 2012-05-14].

Eurostat [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Fachinelli, H.; Tománek, P. Integrované indikátory pro sledování a hodnocení regionálních disparit. . *Regionální disparity* [online]. 2010, 7, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW:
http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_1007.pdf. ISSN 1802-9450

Fazio, G.; Piacentino, D.; Vassallo, E. 2006: *Regional Disparities and Public Policies in Italy: Some considerations in light of a performance analysis*. [cit. 2012-05-14].

Gagliardi, L.; Percoco, M. Regional disparities in Italy over the long run: The role of human capital and trade policy. *Région et Développement*, 2011, 33, [cit. 2012-05-14].

Global Administrative Areas [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z:
<http://www.gadm.org/>

Hučka, M.; Kutscherauer, A.; Tománek, P. Metodologická východiska zkoumání regionálních disparit. *Regionální disparity* [online]. 2008, 2, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW:
http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0802.pdf. ISSN 1802-9450

Hučka, M.; Kutscherauer, A.; Sucháček, J. Teorie, metodologie a klasifikace regionálních disparit. *Regionální disparity* [online]. 2009, 6, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW:
http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0906.pdf. ISSN 1802-9450

- Hučka, M. Vznik a příčiny územních nerovností. Regionální disparity [online]. 2007, 1, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0701.pdf. ISSN 1802-9450
- Hudson, R. 2006: *Geographica*. Nakladatelství Slovart, s. r. o., Praha, 609 stran. ISBN 80-7209-804-7.
- Istat.it* [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <http://www.istat.it/en/>
- Itálie: Základní informace o teritoriu. *BusinessInfo.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/italie-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1000683/>
- Italy. *CIA - The World Factbook* [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/it.html>
- Klimadiagramme weltweit* [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <http://www.klimadiagramme.de/>
- Kohezní politika EU. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR* [online]. 2012 [cit. 2012-05-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/Kohezni-politika-EU>
- Kutscherauer, A. Východiska výzkumu regionálních disparit v územním rozvoji České republiky. *Regionální disparity* [online]. 2008, 2, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0802.pdf. ISSN 1802-9450
- Lanzafame, M. 2010: *The nature of regional unemployment in Italy*. [cit. 2012-05-14].
- OECD. How persistent are Regional Disparities in Employment?: The Role of Geographic Mobility. *OECD Employment Outlook*, 2005. ISBN 92-64-01045-9. [cit. 2012-05-14].
- Oppedisano, V. The (adverse) effects of expanding higher education: Evidence from Italy. *Economics of Education Review*, 2011, 30, [cit. 2012-05-14].
- Salvati, L.; Mancini, A.; Bajocco, S.; Gemmiti, R.; Carlucci, M. 2011: *Socioeconomic development and vulnerability to land degradation in Italy*. [cit. 2012-05-14].
- Sedlák, A. 2011: Regionální disparity spolkových zemí SRN. Bakalářská práce, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci. [cit. 2012-05-14].
- Skokan, K. Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii. *Regionální disparity* [online]. 2007, 1, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0701.pdf. ISSN 1802-9450
- Sucháček, J. Nástroje k ovlivnění regionálních disparit z chronologického a funkčního hlediska. *Regionální disparity* [online]. 2010, 7, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_1007.pdf. ISSN 1802-9450

Sucháček, J. Územní nerovnosti v teoriích regionálního rozvoje. *Regionální disparity* [online]. 2008, 2, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://disparity.vsb.cz/dokumenty2/RD_0802.pdf. ISSN 1802-9450

Szörfi, B. Development and Regional Disparities – Testing the Williamson Curve Hypothesis in the European Union. *Focus*. 2007, 2, [cit. 2012-05-14].

Taylor, J.; Bradley, S. Unemployment in Europe: A komparative Analysis of Regional Disparities in Germany, Italy and the UK. *Kyklos*. 1997, 50, [cit. 2012-05-14].

Torris, G.; Pike, A.; Tomaney, J.; Tselios V. 2010: *(Re-)exploring the link between devolution and regional disparities in Italy*. [cit. 2012-05-14].

Seznam příloh

- Příloha 1 Tab. 4 Regiony Itálie a statistiky obyvatelstva
- Příloha 2 Tab. 5 Cizinci v italských regionech podle státní příslušnosti
- Příloha 3 Tab. 6 Ukazatele životní úrovně v italských regionech
- Příloha 4 Tab. 7 Ekonomické ukazatele v italských regionech
- Příloha 5 Tab. 8 Regiony Itálie a vzdělanostní statistiky

Příloha 1

Tab. 4 Regiony Itálie a statistiky obyvatelstva

region	index nárůstu/poklesu obyv. mezi lety 2011 a 2050	hustota zalidnění v r. 2011 (obyv./km ²)	podíl cizinců v r. 2008 (%)	saldo vnitřní migrace na 1000 ob. (2008)	osoby trpící chronickými nemocemi v r. 2010 (%)	naděje na dožití při nar. mužů v r. 2008 (let)	naděje na dožití při nar. žen v r. 2008 (let)
Piemont	103,6	175,5	7,1	0,63	38,3	79,2	84,4
Valle d'Aosta	104,0	39,3	5,2	-1,15	39,0	79,2	84,4
Ligurie	96,5	298,2	5,7	1,02	41,1	79,1	84,1
Lombardie	115,8	415,6	8,5	1,15	39,3	79,9	84,7
Tridentsko-Horní Adiže	122,3	76,2	7,0	2,11	32,8	80,2	85,7
Benátsko	115,2	268,5	8,4	1,05	38,4	79,8	85,0
Furlánsko-Julské Benátsko	104,5	157,3	6,8	2,14	38,8	79,0	84,4
Emilia-Romagna	124,0	199,5	8,6	4,05	41,5	80,0	84,7
Toskánsko	110,2	163,1	7,5	1,52	41,1	80,1	85,0
Umbrie	115,4	107,2	8,6	2,26	43,4	80,0	85,1
Marche	113,2	163,3	7,4	2,12	38,8	80,3	85,4
Lazio	113,2	332,9	7,0	0,32	39,7	79,1	84,5
Abruzy	103,9	124,4	4,5	1,00	41,3	79,2	84,9
Molise	87,2	72,1	2,0	-0,28	37,6	79,2	84,9
Kampánie	87,7	429,1	2,0	-4,63	33,5	77,7	83,0
Apulie	87,1	211,3	1,6	-2,60	37,1	79,7	84,4
Basilicata	78,6	58,8	1,6	-4,06	40,5	79,4	84,6
Kalábrie	85,7	133,4	2,5	-3,76	40,9	79,4	84,7
Sicílie	89,8	196,5	2,0	-2,07	34,6	78,7	83,4
Sardinie	89,2	69,5	1,5	0,10	43,8	78,8	84,9

Příloha 2

Tab. 5 Cizinci v italských makroregionech podle státní příslušnosti

státní příslušnost	SZ	SV	S	J	O
Rumunsko	252 024	171 009	262 106	77 073	34 265
Albánie	151 203	119 074	119 856	44 421	6 842
Maroko	169 928	128 024	57 322	33 955	14 363
Čína	51 681	48 047	45 444	17 642	7 451
Ukrajina	38 489	39 256	31 632	41 838	2 783
Polsko	12 880	20 458	39 246	20 946	5 859
Filipíny	46 276	16 379	39 883	6 211	4 937
Tunisko	29 173	32 151	16 533	6 426	15 829
ostatní	471 709	349 414	245 050	56 634	30 929
celkem	1 223 363	923 812	857 072	305 146	123 258

Příloha 3

Tab. 6 Ukazatele životní úrovně v italských regionech

region	náklady na bydlení v r. 2008 (podíl z příjmu v %)	náklady na bydlení v r. 2008 (EUR/měsíc)	podíl osob vnímajících svoji ek. situaci jako velmi obtížnou (%)
Piemont	15,0	386,0	16,3
Valle d'Aosta	13,8	355,0	8,1
Ligurie	16,0	365,0	13,3
Lombardie	14,9	409,0	12,9
Tridentsko-Horní Adiže	13,9	401,0	7,4
Benátsko	14,7	384,0	12,9
Furlánsko-Julské Benátsko	13,3	332,0	10,0
Emilia-Romagna	14,8	409,0	10,5
Toskánsko	14,2	380,0	12,5
Umbrie	13,1	328,0	12,6
Marche	12,6	328,0	10,1
Lazio	13,6	361,0	17,2
Abruzy	12,0	281,0	14,5
Molise	12,3	256,0	14,2
Kampánie	13,9	288,0	28,4
Apulie	13,4	286,0	23,8
Basilicata	12,1	252,0	23,0
Kalábrie	12,3	238,0	25,6
Sicílie	12,5	237,0	30,4
Sardinie	11,9	273,0	22,1

Příloha 4

Tab. 7 Ekonomické ukazatele v italských regionech

region	HDP na osobu v PKS v r. 2009 (EUR)	Míra nezaměstnanosti v r. 2001 (%)	Míra nezaměstnanosti v r. 2007 (%)	Míra nezaměstnanosti v r. 2011 (%)
Piemont	27 100	6,1	4,2	7,6
Valle d'Aosta	32 300	3,6	3,2	5,3
Ligurie	27 100	7,5	4,8	6,3
Lombardie	32 500	3,3	3,4	5,8
Tridentsko-Horní Adiže	33 200	3,2	2,7	3,9
Benátsko	29 200	4,5	3,3	5,0
Furlánsko-Julské Benátsko	28 200	4,4	3,4	5,2
Emilia-Romagna	31 000	3,2	2,9	5,3
Toskánsko	27 800	4,2	4,3	6,5
Umbrie	23 400	6,1	4,6	6,5
Marche	25 600	4,5	4,2	6,7
Lazio	29 500	10,4	6,4	8,9
Abruzy	21 000	8,6	6,2	8,5
Molise	20 500	9,9	8,1	9,9
Kampánie	16 400	18,8	11,2	15,5
Apulie	16 800	14,0	11,2	13,1
Basilicata	18 300	14,5	9,6	12,0
Kalábrie	16 500	19,0	11,2	12,7
Sicílie	16 700	22,0	13,0	14,4
Sardinie	19 500	13,8	9,9	13,5

Příloha 5

Tab. 8 Regiony Itálie a vzdělanostní statistiky

region	osoby s vysokoškolským vzd. v r. 2010 (%)	osoby s nejvyšším základním vzd. v r. 2010 (%)	nově vystudovaní vysokoškoláci na 1000 ob. v r. 2008
Piemont	10,5	22,5	3,9
Valle d'Aosta	8,5	22,9	1,1
Ligurie	13,6	20,5	3,6
Lombardie	12,1	20,5	4,8
Tridentsko-Horní Adiže	10,6	19,2	3,0
Benátsko	10,2	23,0	4,2
Furlánsko-Julské Benátsko	10,0	20,3	5,0
Emilia-Romagna	11,8	23,8	6,3
Toskánsko	11,2	26,5	6,3
Umbrie	12,1	23,9	6,5
Marche	11,7	25,0	5,5
Lazio	14,7	17,2	7,5
Abruzy	11,7	23,9	8,1
Molise	10,5	27,3	5,1
Kampánie	9,6	25,2	4,6
Apulie	8,9	28,6	3,7
Basilicata	8,9	27,8	1,8
Kalábrie	10,1	27,3	3,8
Sicílie	9,2	26,6	4,2
Sardinie	9,4	23,1	3,5